

Чернігівська обласна літературно-мистецька газета

Виходить з 11 листопада 2020 року

Чернігівщина. Україна. Світ

## Лауреати обласної премії імені Михайла Коцюбинського

**Визначено лауреатів цієї літературно-мистецької премії, головної творчої відзнаки області, за 2023 рік.**

Перед днем народження класика української літератури Михайла Коцюбинського, 15 вересня, в Чернігівському літературно-меморіальному музеї-заповіднику його імені відбулося вручення нагород лауреатам.

Премія була заснована у 1991 році. Нині вона існує в шести номінаціях. Щорічний конкурс на премію починається з висування кандидатів. Їх висувають творчі спілки, громадські об'єднання, установи, організації, причетні до тематики конкурсу. Кандидатами можуть бути і мешканці інших областей країни. І серед лауреатів премії чимало таких людей, насамперед, наших земляків, відомих письменників.

Потім обласна комісія з премії (журі), що складається з фахівців, представників громадськості, проводить попередній відбір кандидатур і визначає номінантів, допущених до участі в творчому змаганні. Далі йде громадське обговорення номінантів. Рішення про визначення лауреатів ухвалює обласна комісія з премії. А юридично премія присвоюється рішенням обласної державної адміністрації.

**Лауреатами премії 2023 року стали (за номінаціями):**

«Поезія» – **Юрій Соколов**;  
«Проза» – **Валентина Михайленко**;  
«Народознавство» – **Іван Кириєнко**;  
«Театральне мистецтво» – **Тетяна Салдецька**;  
«Музичне мистецтво» – **Марина Гончаренко**;  
«Декоративне та образотворче мистецтво» – **Андрій Черниш**.

Представляємо нових лауреатів премії.



**Юрій Соколов** – поет і громадський діяч (Чернігів). Висунутий Чернігівським міським об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» за книгу «Рубікон» (2023).

Народився 18 березня 1972 року у Чернігові. Закінчив чернігівську ЗОШ № 15 та Національну юридичну академію України ім. Ярослава Мудрого у м. Харкові. З 1987 року бере участь у громадській та літературній діяльності. У 2002-2020 роках чотири рази поспіль обирався депутатом Новозаводської районної ради Чернігова. У 2017 році Юрій Соколов видав збірку «Литаври». У 2019 році видавництво «Десна Поліграф» видало збірку «Зоряний пил думок», до якої увійшла поема «Рубікон». За поемою заслужений артист України Олексій Биш та артистка філармонічного центру Олена Белаванцева створили театралізовано-патріотичне дійство, яке Чернігівщина представляла, зокрема, в зоні проведення АТО. У червні 2022 року Олексій Биш поставив на сцені Чернігівського молодіжного театру виставу «Рубікон» за цією поемою. Цей твір відображає боротьбу України за свою державність, проти агресорів. У 2023 році Юрій Соколов видав поему «Рубікон» окремою збіркою.



**Валентина Михайленко** – письменниця (селище Короп), член Національної спілки письменників України. Висунута Чернігівською обласною організацією Національної спілки письменників за книгу «Скарб під знаком Риби» (2022).

Народилася 13 липня 1953 року в селищі Короп на Чернігівщині. Закінчила бібліотечний факультет Ки-

ївського державного інституту культури імені О. Корнійчука. Працювала в центральній районній бібліотеці в рідному селищі, директором організації «Коропське районне радіомовлення», кореспондентом газети «Коропщина».

Член Національних спілок краєзнавців, журналістів, письменників. Лауреат і дипломант ряду літературних конкурсів. Авторка 23 книг поезії, прози, краєзнавства. «Скарб під знаком риби» – нова книга письменниці. Це повість для дітей. Її приязно зустріла читачка аудиторія як в Україні, так і в Польщі.



**Іван Кириєнко** – краєзнавець (с. Черниш). Висунутий Чернігівською обласною організацією Національної спілки краєзнавців за книгу «Черниш. Книга 1» (2018) та «Черниш. Книга 2. І хрестиком, і доріжкою» (2023).

Після закінчення Седнівської середньої школи та служби у Збройних Силах, навчався у Дніпропетровській середній спеціальній школі міліції та в Академії МВС. Протягом 1975 – 2005 рр. служив у системі МВС. Член Національної спілки краєзнавців України. Йому належить понад 50 публікацій у пресі, співавтор ряду краєзнавчих книжок. Номінувалися дві ілюстровані книги з історії рідного села автора – Черниш.



**Тетяна Салдецька** – артистка, провідна майстриня сцени Чернігівського обласного молодіжного театру. Висунута трудовим колективом театру за головну роль у виставі «Кассандра» за творами Л. Українки.

Одна із засновниць театру. Народилася на Чернігівщині. В 1982 році закінчила Дніпропетровське Державне театральне училище. З цього ж року в театрі. Зіграла багато ролей. Зокрема, у виставах «Чайка» та «Іванов» за Чеховим, «Політ над гніздом зозулі» за романом Кізі, «Поминальна молитва» за Шолом Алейхемом.



**Марина Гончаренко** – народна артистка України, викладачка-методистка фахового музичного коледжу ім. Л. Ревуцького (Чернігів). Висунута колективом Чернігівського фахового музичного коледжу ім. Л. Ревуцького за особистий внесок у розвиток та популяризацію музичного мистецтва Чернігівщини та України.

Народилася у 1967 р. в Чернігові. Закінчила Чернігівське музичне училище ім. Л. Ревуцького, Харківський інститут мистецтв. Лауреатка пісенних конкурсів, авторка пісень. Виступала з гастролями в ряді країн, зокрема Німеччині, Франції, Польщі.



**Андрій Черниш** – художник, член Національної спілки художників України (Чернігів). Висунутий Чернігівською обласною організацією НСХУ за цикл робіт «Сліви Полісся».

## Переможці Чернігівського літературного конкурсу «Книга року – 2022»

Цей щорічний конкурс понад 20 років проводить Чернігівська центральна міська бібліотека ім. Михайла Коцюбинського. Відзначаються автори з Чернігівщини, а також ті, чия творчість пов'язана з нашим краєм.

5 жовтня в бібліотеці відбулося урочисте нагородження лауреатів, авторів видань 2022 року. Ось хто став переможцями конкурсу (вказано назви їхніх відзначених книг).

### Номінація «Поезія»

1 місце – Кот Єлпїтіфор (Єлпїтіфорів Євген), «Хребет».  
2 місце – Мамич Олена, «Загортаю слова у вічність».  
3 місце – Буденний Василь, «Шлях від Бога до Бога: Поетичний Псалтир».

### Номінація «Проза»

1 місце – Забарний Олександр, «Багряні терикони».  
2 місце – Яременко Надія, «Сутінки людських душ».  
3 місце – Цицух Сергій, «Книга без назви».

### Номінація «Публіцистика та науково-популярні (краєзнавчі) видання»

1 місце – Адрог Анатолій, «Декоративне мистецтво Чернігова другої половини XVII – початку XVIII ст.».

### Номінація «Література про російсько-українську війну»

1 місце – Дзюба Сергій, Пучинець Марія, Назаренко Віталій, Войток Григорій, «Чернігів у вогні. «Зметем орду, відправимо до пекла!»

1 місце – Журналістський колектив Чернігівського ЗМІ «ЧЕЛАЙН», «Нескорена Чернігівщина: реальні історії війни»

2 місце – Жирохов Михайло, «Північний форпост».

### Номінація «Дитяча література»

1 місце – Почкай Марина, «Нерозлучні шкарпетки Ромчика».  
2 місце – Михайленко Валентина, «Скарб під знаком риби».  
3 місце – Батьковська Ольга, «Кудлате літо».

### Номінація «Відкриття року»

1 місце – Медвідь Віталій, «Янголи Білого Дому».  
2 місце – Лазун Олена (Сидоренко О. В.), «Щоденник моєї війни».

### Номінація «Майбутня книга»

1 місце – Демір Олена, «Анфілада», роман.  
2 місце – Лагодна Діана, «Таємниця Різдвяного янгола», казка.  
3 місце – Саричева Марія, «Сімя родом із 33-го», документальна повість.

### Спецвідзнака «Вибір бібліотекарів»

Ковальова Єсенія, «Перлини Деснянського краю». Збірка віршів.

Нова номінація «Майбутня книга» встановлена для рукописів ще не виданих книг, але які за художнім рівнем варті цього. Конкурс пропонує такі рукописи, а бібліотека допомагатиме у просуванні цих рукописів у видавництва.

## Покровська книжкова толока в Чернігові

14 – 15 жовтня 2023 року.

### Чернігівський обласний художній музей ім. Галагана.

Організатори: Художній музей ім. Галагана, а також Людмила Зіневич, координаторка Чернігівських Безкоштовних курсів української мови, кандидатка філологічних наук.

Покровська книжкова толока – дводенний фестиваль, що відбувається згідно з програмою сприяння функціонуванню української мови як державної в Чернігівській області, з метою популяризації української мови та розширення і зміцнення українськомовного інформаційного середовища.

Вхід вільний. Функціонує українською мовою.

Рекомендована безкоштовна реєстрація за посиланням <https://galaganmuseum.event.net.ua/>

У програмі: виставка книжкової графіки; презентації бібліотек, книгарень; зустрічі з письменниками; майстер-класи; літ-майданчик; дискусійний клуб; безпрограшна лотерея; напої та смаколики.

### Уже заявлені учасники (реєстрація на участь триває):

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені Софії та Олександра Русових: Книжкова виставка. Майстер-клас з переплітання книжок.

Чернігівська обласна бібліотека для дітей: Представлення книги «Скарб під знаком риби» Валентини Михайленко. Відео-екскурсія до 125-річчя бібліотеки. Інформація про книгозбірню.

Обласна організація Національної спілки письменників України.

Письменник і краєзнавець Віталій Толчій. Представлення його книги «Як чернігівський богатир Ілля Муромець зборов Солов'я розбійника».

Олена Грицюк. Представлення її книги «Чернігів-2022. Війна цивільними очима».

Львівський письменник, мислитель, Осмир (Осмир Магура). Лекція. Представлення творчого доробку. Світоглядні роздуми.

Книгарня «Будинок книги», КП міської ради. Виставка-продаж.

Художній музей ім. Галагана. Виставка книжкової графіки з колекції музею. Тематична екскурсія.

Перша українська різно-студія RISO-ДЕНЦІЯ. Онлайн-лекція «Про RISO-GRAF та різнографію, або як друкувати своє мистецтво».



# «Пошкоджений, але не знищений»: історія, будівництво та обстріл драмтеатру в Чернігові

*Театральне життя у Чернігові розпочалося ще у XIX столітті. Тоді вистави проводили переважно влітку та у приміщеннях, де торгували, наприклад, – у «хлібній шопі». Театр був у різних локаціях міста. Дерев'яний, був спалений німцями, проте театральна група продовжила гастролювати і дарувати людям емоції.*

Коли побудували Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка там, де чернігівці та гості міста звикли його бачити, хто брав участь у будівництві, в оздоблювальних і монтажних роботах, в оформленні вестибюлю, фое, сцени, про унікальну люстру та як театр переживає наслідки російського ракетного удару 19 серпня 2023 року – до відкриття 98-го театрального сезону, у матеріалі Ксенії Рекун.

## Мода на театр

Театральне життя у Чернігові офіційно розпочалося з 1853 року. «24 лютого того ж року у Чернігові навпроти магістрату урочисто відкрили Міський дерев'яний театр. До цього вистави з 1840 по 1853 роки, переважно влітку, проводили у непристосованій «хлібній шопі» (на Красній базарній площі) – це приміщення для торгівлі хлібом», – розповів історик Максим Блакитний.

Відвідувати театр в другій половині XIX століття могли дозволити собі міщани та середнього достатку чернігівці. В той час, розповів Блакитний, була така собі мода на культуру і при навчальних закладах та установах почали діяти аматорські колективи.

«З 80-х років XIX століття почав діяти Чернігівський музично-драматичний гурток, керували яким свого часу відомий громадський діяч, меценат і політик Федір Лизогуб, міський голова Олександр Ханенко, лікар Іван Лагода. Понад 40 членів гуртка брали участь у виставах. Серед них, дворянин Григорій Глібов, Тишинська. Марія Руденко – вчителька іноземних мов, яка деякий час керувала театальною трупю».



Центр Чернігова. Торгові ряди на площі. 1901 рік. ФОТО: Максим Блакитний

Також за словами Максима Блакитного, 4 травня 1900 року у Міському театрі дали кілька сеансів апарату живої рухливої фотографії сінематографа братів Люм'єр.

На 1901 рік, додав він, у власності міста були: водогін, міський театр, літній театр, м'ясні й рибні ряди, м'ясний обоз, скотобійні, асенізаційний обоз, цегляний завод, афішні кіоски, електростанція і мережі, міський банк, ломбард, пральня.

З його слів, опікувався театром у перші роки існування губернський предводитель дворянства Микола Бороздна.

У 1903 – 1904 роках Чернігівська міська дума почала обговорювати побудову нової будівлі театру.

«Стара будівля була розрахована десь на 450 місць. У 1905 році її перебудували і збільшили кількість місць до 1000. Згодом, місце, де постав театр отримав назву Театральна площа (Театральний сквер)».

Будівлю театру використовували для: театральних вистав, як оперну сцену, для проведення концертних та шоу-програм.



Вид на вулицю Магістратську: зліва міська дума, справа банк, а в нижньому правому кутку театр. ФОТО: Максим Блакитний

«З гастролями у Чернігові бували корифеї українського театру і музики – українська трупа під керівництвом Миколи Садовського, акторка Марія Заньковецька, композитор Микола Лисенко. Можна було побачити і почути: «Запорожець за Дунаєм», «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Степовий гість» (драма Бориса Грінченка), «Несчасне кохання» (драма Леоніда Манько), «Ромео і Джульєтта» (опера Гуно), «Ріголетто» (опера Верді)».

## Літній дерев'яний театр на Валу

На початку XX століття у Чернігові почали будувати Літній дерев'яний театр на Валу.

«Та вже у 1910 році його почали перебудовувати. Він був розрахований на 600 місць. У липні 1907 року у Літньому театрі відбувся концерт з цимбалами Войтиченка та Богдановського, який був режисером та керівником драматичного ансамблю, який часто виступав у Літньому театрі».



Літній дерев'яний театр на Валу. ФОТО: Максим Блакитний

Театральне життя наприкінці XIX – на початку XX століття розвивалося у вигляді аматорських театральних гуртків, що діяли на території Казарменої дільниці (військове містечко). Ставили вистави у офіцерському зібранні: «Назар Стодоля», «Запорожець за Дунаєм».

«У 1922 році на Боговлянській вулиці, у будинку братів Беляєвих, діяв «Руський театр 25 октября»».

## Знищений німцями

Приміщення дерев'яного театру навпроти магістрату збереглося до 1941 року. В серпні його знищили німці під час бомбардування міста.

«Під час німецької окупації, наприкінці 1941 року, у Чернігові створили міський клуб, який мав: театральну трупу, хор, оркестр, ансамбль народних інструментів, ляльковий театр (протягом 1942 року було проведено 55 вистав і концертів; директор – А. Приходько). Також окремо діяв український театр імені Івана Котляревського».



Німці на центральній площі Чернігова. ФОТО: Дмитро Сіліч

Також, зі слів історика Максима Блакитного, з 1941 по 1943 роки відділ культури Міської управи Чернігова очолював Степан Баран-Бутівич. Він опікувався культурним життям міста, у тому числі і театральним.

## Після Другої світової війни

Після Другої світової війни (1945 рік, — ред.) центральна площа міста виглядала так:



Чернігів після Другої світової війни. Вид на центральну площу. ФОТО: копія з приватного зібрання голови Чернігівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Костянтина Ягодовського (далі, до наступних фото – К. Ягодовський).

## Як заснували чернігівський драмтеатр

З історії театру, яка вказана на сайті драмтеатру йдеться, що у червні 1941 року, творчий колектив театру, якраз перебував на гастролях у російському місті Орел. Вони розділилися на три концертні бригади, які виступали в частинах діючої армії.

«Частина акторів, яка повернулася до Чернігова, увійшла до складу партизанського з'єднання, що діяло на окупованій Чернігівщині, де створили «Театр Лісограду» і влаштували вистави і концерти для партизанів. У вересні 1943 року рештки театральної трупи, зібравшись у визволеному Чернігові, відновили роботу театру в приміщенні вцілілого Єлецького монастиря, обладнали сцену та організували глядацьку залу на 300 місць».

Є відомості про те, що трупа виступала і раніше. Це був пересувний театр, який носив ім'я Кобзаря. Заснували його у 1926 році, згідно з інформацією з сайту драмтеатру. Сталося це у місті Зінов'євськ (колишній Єлизаветград, згодом Кіровоград, нині Кропивницький), як пересувний Робсільтеатр імені Т. Г. Шевченка.

«У 1933 році Наркомосвіти УРСР відрядив шевченківців у повному складі для обслуговування населення новоутвореної Чернігівської області. На початку 1934 року трупа отримала статус Чернігівського обласного державного українського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка».

## Відбудова

Будувати приміщення театру на площі, там, де чернігівці та гості міста його звикли бачити, почали після 1950-х років.

«На початок 1959 року будівництво театру йшло незадовільно. Не було чіткого технологічного процесу будівництва, послідовності у виконанні робіт. Будівництвом театру займався підрядник – БМУ-1 облбудоупросту, керівник – Віниченко, виконроб Мірошников. Погоджував план будівництва – головний архітектор міс-



Будівництво драмтеатру. (К. Ягодовський)



Завершення будівництва драмтеатру. Збори до роковин революції. (К. Ягодовський)

майстри з Запоріжжя (вкривали штучним мармуром колони у вестибюлі та фое). Зал розраховувався на 800 місць», розповів історик Максим Блакитний

Театр відкрили 21 листопада 1959 року, про що свідчить інформація в газеті «Деснянська правда».

«Колектив театру на відкритті показав присутнім виставу Олександра Корнійчука «Чому посміхалися зорі»».

## Театр за радянських часів 1960-ті роки



Масові зібрання біля драмтеатру. (К. Ягодовський)

## 1970-ті роки



Життя чернігівців у 1970-х роках. (К. Ягодовський)



# Дисидентський рух в Україні

Історія України ХХ століття цілком може розглядатися як історія руху за національне визволення. Кожного разу, коли здавалося, що його нещадно знищено, він, як Фенікс, повставав із попелу й набирився нової сили.

Українське селянство завзято пручалося колективізації, наслідком якої було масове виселення українців у східні області СРСР у 1931 р. і штучний голод СРСР у 1932 – 1933 рр., який забрав декілька мільйонів життів. Формально розвиваючи українську державність у формі союзної республіки і національної культури, комуністичний режим нещадно знищував національну інтелігенцію, викоринював національну самосвідомість українців [1].

Приєднання до Української РСР у 1939 р. західноукраїнських земель, що були до Першої світової війни у складі Російської та Австро-Угорської імперій, а між війнами включені до території Польщі, Чехословаччини та Румунії, дало новий поштовх українському визвольному руху. Українське населення цих територій жило національною ідеєю, і мрія про незалежну Українську державу не вмилала протягом декількох поколінь. От чому на західних землях збройний опір і коричневим, і червоним виявився таким тривалим. Основною політичною силою цього опору була Організація Українських Націоналістів (ОУН). Створена наприкінці 1920-их у тій частині Західної України, що належала Польщі, ця організація боролася переважно з польським пануванням, застосовуючи при цьому і терористичні методи. Радянська адміністрація чітко розуміла, що українські націоналісти аж ніяк не схильні перетворюватися в слухняне знаряддя в її руках, та й узагалі нова влада не мала наміру терпіти існування на приєднаних територіях будь-якої організації, що не є маріонеткою. У 1940 – 1941 рр. було заарештовано більшість керівників ОУН, що знаходилися в Західній Україні.

Аналогічний сюжет, але в прискореному темпі, повторився влітку 1941 р., коли Україна була окупована гітлерівською Німеччиною. Уряд Третього рейху відмовився визнати проголошену у Львові незалежність України і заарештував декількох лідерів ОУН. Від 1942 р. велика частина ОУНівців, очолювана С. Бандерою, стала на шлях партизанської боротьби з німцями. Створена ними Українська Повстанська Армія (УПА) продовжила цю боротьбу і після того, як Україна повернулася під контроль СРСР. Партизанська війна в Західній Україні тривала до початку 1950-их.

Радянська історіографія виставляла бійців УПА як бандитів, що грабували і вбивали жінок, старих і дітей, що влаштовували єврейські і польські погроми. Очевидно, це був щонайменше односторонній погляд. Терор проти повстанців був жор-

стоким: сотні тисяч пішли в табори зі стандартним 25-річним терміном. Цілі села в Західній Україні були виселені «за допомогу УПА».

На початку 1950-их партизанська війна в сільській місцевості майже зійшла нанівець, але підпільні організації в містах продовжували діяти. За даними КДБ, протягом 1954 – 1959 рр. в Україні було ліквідовано 183 «націоналістичні та антирадянські угруповання», засуджено 1879 осіб, із них 46 угруповань (245 осіб) — у середовищі інтелігенції та молоді. Найбільші масштабні політичні репресії після смерті Сталіна припадають саме на ці роки.

У 1950 – 1960-ті національний рух був локалізований, як і раніше, на Заході України. Більшість розкритих у 1958 – 1969 рр. підпільних організацій діяли тут, у них превалювала національна ідея, й ідеологічно вони приєднувалися до ОУН.

Проте серед підпільних організацій з'явилися й ті, що заперечували збройну боротьбу і надавали перевагу ненасильницьким методам, наприклад, Українська робітничо-селянська спілка (1961). Фактично з появою в 1950-ті ідей ненасильницького опору і зародився український дисент як сукупність національного (найбільш масового і помітного), релігійних і громадських рухів [2]. Як і скрізь, дисидентська діяльність усе менше виявлялася у створенні підпільних організацій і все більше — набувала рис відкритої суспільної активності.

Протягом 1960-их — початку 1970-их в українському дисенті превалював національно-культурний суспільний рух. У сучасній українській літературі активістів цього руху часто називають шістдесятниками. При цьому в цей термін вкладається цілком інший, істотно вужчий і визначений зміст, ніж той, який асоціюється з поняттям «шістдесятництво» стосовно до радянської культури в цілому у світовій культурології та який був предметом пожвавленої суспільної дискусії в Росії. Українське шістдесятництво — це рух творчої (в першу чергу, гуманітарної) інтелігенції, спрямований головним чином на відродження національної культури і боротьбу з русифікацією. Центром був Київ, хоча цей рух поширювався на всю Україну. Шістдесятники не порушували питання про відділення України від СРСР, вони сподівалися на лібералізацію режиму і на вирішення національної проблеми в складі Союзу [3]. Вони викликали співчуття й у частини української партійно-державної номенклатури — можливо, тому до 1965 р. не зазнавали кримінальних переслідувань, а багато хто з них робив успішну кар'єру. Рух шістдесятників не був монолітним. У ньому знаходимо витоки всіх напрямків політичної думки сучасної України. Шістдесятників можна розділити на «культурників» — тих, хто прийшов

до руху через літературу й мистецтво і не міг змиритися з режимом, морально опираючись йому, та «політиків» — тих, хто від самого початку ставив перед собою політичні цілі й завдання.

Після «відлиги» частина шістдесятників ввійшла у відкриту конфронтацію із владою. Коли в 1963 – 1965 рр. заборонили публікувати шістдесятників у часописах і газетах, припинили видання їхніх книг, їхні твори друкувалися в україномовних виданнях Польщі (газета «Наше слово», «Український календар»), на Заході (видавництво «Сучасність»), почали поширюватися в самвидаві. Був він спочатку чисто літературним, переважно поетичним, проте в 1963 – 1965 рр. український самвидав стрімко політизувався. З'явилася політична публіцистика. Спочатку це були анонімні або псевдонімні статті; від другої половини 1960-их почали переважати відкриті виступи, статті й листи протесту з приводу репресій. Самвидав фактично став інфраструктурою руху шістдесятників, засобом консолідації нонконформістської інтелігенції.

Український самвидав зосереджений головним чином на національній проблемі (в цьому сенсі він значно вужчий, ніж російський), яка аналізується в політичному, історичному і культурному аспектах. З цієї причини велика частина українського самвидаву залишилася надбанням тільки україномовного читача. В українському самвидаві іноді зустрічалася соціально-економічна публіцистика і філософські праці. Проте саме книги і статті Івана Дзюби, Євгена Сверстюка, Івана Світличного, Леоніда Плюща, Валентина Мороза, В'ячеслава Чорновола, які поширювалися в самвидаві, належать до кращих зразків української публіцистики.

Один із найбільш популярних текстів самвидаву середини 1960-их — памфлет «З приводу процесу над Погружальським», написаний Євгеном Сверстюком та Іваном Світличним (поширювався анонімно). Він присвячений страшній події — пожежі в Київській центральній науковій бібліотеці 24. 05. 1964 р., яка знищила величезну кількість коштовних книг. У статті піддавалася сумніву офіційна версія виникнення пожежі (підпал, зроблений психічно невірною важким співробітником бібліотеки) і стверджувалося, що це — чергова акція приниження українського народу. «Виморивши голодом мільйони українців у 1933 р., — писали автори, — закатувавши кращих представників нашої інтелігенції, душачи найменшу спробу мислити, із нас зробили покірних рабів... Не втішаймо себе вічною істиною про безсмертя народу — його життя залежить від нашої готовності постояти за себе».

Найбільш відомою роботою самвидаву другої половини

1960-их була книга Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», що стала маніфестом шістдесятників і одержала широку популярність, розійшлася по Україні тисячами копій, була перекладена декількома європейськими мовами і високо оцінена різноманітними політичними силами поза СРСР. Користуючись офіційним ідеологічним інструментарієм марксизму-ленінізму, Дзюба піддав переконливій критиці офіційні концепції з національного питання, зокрема тези про незмінність політики партії в національному питанні і про рівне становище українців і росіян в Україні, а також ідею майбутнього злиття націй при комунізмі. Найбільш вражаючі місця книги присвячені русифікації та її деструктивним соціально-психологічним наслідкам для українського народу. Поширена думка, що книга була популярна і серед національно орієнтованої частини партійної номенклатури; перший секретар ЦК КПУ Петро Шелест особисто прочитав рукопис Дзюби і наказав ознайомити з нею вищих партійних чиновників.

На території України поширювався і російський самвидав. Це, а також знайомство російського читача з кращими творами українського самвидаву — велика заслуга Леоніда Плюща. Він розмножував у Києві привезені ним із Москви рукописи й одночасно організував переклад російською мовою з української самвидаву для передачі до Москви і за кордон. Саме завдяки йому за межами України стали відомі книга Дзюби, «Лихо з розуму» В'ячеслава Чорновола й інші.

Географічно національний рух був поширений на всій Україні (наприклад, у 1972 р. на Заході і Сході України заарештували приблизно однакову кількість людей), але в Західній Україні й у Києві він був набагато чисельнішим. Можна стверджувати, що в Західній Україні дисидентський рух переважно набував форми національно-визвольного, а в Східній Україні національний і релігійний рухи з'єднувалися із правозахисним.

Правозахисна активність, яка не ставила головною національну проблему, була більш помітна у великих містах Сходу і Півдня України: Харкові, Чернівцях, Луганську, Запоріжжі, Донецьку. Вона дуже схожа з аналогічною активністю в Росії; можливо, навіть її варто розглядати як частину загальнонаціонального правозахисного руху. Водночас у другій половині 1970-их почала виявлятися тенденція зімкнення правозахисників із національним рухом на його платформі. Особливо це виявлялося в таборах.

Між українськими шістдесятниками-«культурниками» і російськими правозахисниками багато спільного. Обидва рухи були інтелігентськими і дуже близькими за духом, соціальним складом учасників, аргументацією вимог і засобами самовираження. Зв'язки між майбутніми ак-

тивістами цих рухів установилися ще до того, як сформувалися самі рухи. Знайомство тривало в мордовських політичних таборах, де сиділи разом українці, заарештовані у 1965-ому, Синявський і Даніель, пізніше Гінзбург і Галансков. «Шлях з України в Мордовію лежить через Москву. Родичі заарештованих, що їздили їх відвідати, і ті, що звільнилися з табору, обов'язково потрапляли в Москву. Вони зупинялися в родичів і друзів московських політзеків» (Людмила Алексєєва), передавали через них інформацію в «Хроніку поточних подій» і за кордон. Українці-шістдесятники долучилися до кампанії навколо московського «процесу чотирьох» (1968).

**Євген ЗАХАРОВ,**  
голова Харківської  
правозахисної групи

*Вступна стаття до українського розділу Міжнародного біографічного словника дисидентів Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР (2009 р.).*

## ПРИМІТКИ:

[1] «Українізація» 1920-их, хоча вона і проводилася в жорстких рамках комуністичної ідеології, стимулювала певною мірою піднесення національної культури, в першу чергу — літератури і гуманітарних знань. Цей процес був різко обірваний у першій половині 1930-их: у політичній сфері — чисткою середовища КП(б)У, в ході якої були розгромлені «націонал-уклоністи»; у сфері культури — «справою СВУ» (Спілка визволення України) і масовими репресіями, які почалися згодом. «Культурне відродження» 1960-их значною мірою підживлювалося спогадом про це піднесення.

[2] За рамками нарису залишається ряд партикулярних національних і релігійних рухів, що розвивалися на території всього СРСР і охопили Україну:

– рух кримських татар, головною метою якого було повернення народу в Крим (йому присвячений самостійний розділ цього словника);

– єврейський еміграційний рух, значна частина учасників якого мешкала в Україні;

– переслідувані релігійні конфесії (євангельські християни-баптисти, свідки Єгови, християни віри євангельської (п'ятдесятники) та ін.)

[3] У сучасній українській історіографії немає єдиної думки на цей рахунок. Так, А. Русначенко, полемізуючи з Г. Кас'яновим, підтверджує, що існували принаймні три напрямки серед українського шістдесятництва. На його думку, одні дійсно вірили в можливість торжества істинно ленінських ідей, інші писали езоповою мовою, щоб не виступати прямо проти режиму, і тільки третя, дуже невеличка група, від самого початку розглядала культурну діяльність як тактичний метод політичної боротьби для досягнення незалежності України.



## 2 «Пошкоджений, але не знищений»: історія, будівництво та обстріл драмтеатру в Чернігові

Незалежна Україна



Парад до 9 травня на Красній площі у Чернігові. (К. Ягодовський).

### «Світ театральної чарівниці»

Сергій Мойсієнко став генеральним директором драмтеатру у Чернігові в 2015 році.

«За весь час свого перебування в театрі я займався тим, що ремонтував театр, робив його приємним як для глядача, так і артистів: заміна підлоги, паркет, стільці в залі, стенди, апаратура і багато чого ще. Тобто, всі ці килими, бархат, вся ця краса потихеньку з'являлась. І все хотілося зробити так, щоб людина, яка прийшла в театр, вона відчувала, що вона потрапила в інший світ – світ гармонії, краси, світ якоїсь театральної чарівниці».

За словами гендиректора, з 2010 року художнім керівником театру є Андрій Бакіров.

«Це перша п'ятірка режисури в Україні. Він лауреат премії імені Леся Курбаса по режисурі. В професійному світі – це вважається Шевченківська премія. Вище вже не буває просто. Людина, яка зробила вистави, як наприклад «Вій», який отримав першу національну премію в професійному загальноукраїнському конкурсі «Гра». Людина, яка збрала потужну трупу: митців, однодумців, театралів».



Андрій Бакіров.  
ФОТО: Суспільне Чернігів

Наразі у театрі працює, як молодь, так і залишаються досвідчені актори. За словами Мойсієнко, загалом у театрі працює 186 людей.

«Багато таких ролей, характерів, які так, як викриває, наприклад, наша заслужена артистка Любов Колесникова чи Антоніна Баглій або Оксана Гребенюк, не зіграє ніхто. Там треба розуміння прожитих років, майстерність. Тому, ми мали надзвичайно потужний, гармонійний театр, який йшов вперед. Немає міста, немає області в Україні, де за останні п'ять років театр не побував на гастролях. І завжди оплески, майже завжди аншлаги. І нас чекали, нас приймали. Ми продовжуємо і далі цю роботу».

За час, коли театр очолює Сергій Мойсієнко, трупа була на гастролях в Україні, та за її межами. «Ми неодноразово були в Києві, Житомирі, Львові, Полтаві, Дніпрі, Кропивницькому, Одесі, Миколаєві, Херсоні. До повномасштабної війни відвідували Туреччину, Польщу, Білорусь. Але сьогодні до нас прийшла біда».

### 19 серпня 2023 року

Влітку 2023 року трупа почала готуватися до нового 98-го театрального сезону, та 19 серпня близько 11:30 російська крилата ракета «Іскандер» влучила у будівлю театру.

Театр зазнав руйнувань. Ракета влучила в дах, у фое пошкодила люстру, частково повилітали вікна.

Незважаючи на це, репетиції відновили через два дні після ракетного удару, розповідь Мойсієнко.

«19 серпня по нас вдарили, а 22 серпня ми вже провели першу репетицію. Вона була на сцені, масова, при опущеній люстрі, при тому, що розібраний зал, і видно зі сцени дах. Але, поки погода дозволяла, ми налаштовані на те, щоб грати і працювати не тільки в тих приміщеннях, які у нас залишилися, а це, по суті, біла сцена і наша головна сцена, але й працювати на гастролі. Нами одразу було ухвалено рішення, що 15 вересня ми відкриваємо театральний сезон. В який спосіб і де це буде проходити, я поки не буду коментувати з питань безпеки».



Драмтеатр після удару російської ракети 19 серпня 2023 року.  
ФОТО: Суспільне Чернігів

25 серпня у драмтеатрі опустили люстру в головній залі, яка важить близько трьох тонн. Вона змонтована на спеціальній конструкції на даху, в місці, поруч з яким вдарила російська ракета.

«Унікальна люстра, вона тут з 1959 року, з моменту відкриття театру. Робилася вона на замовлення в той час саме під чернігівський

театр. Вона прослужила і відпрацювала всі ці роки», – розповів гендиректор.

30 серпня демонтували другу люстру, яка була розташована у фое та важить близько тону. Вона була майже знищена від влучання ракети.

Чернігівці, волонтери, працівники ДСНС, театралі наші, каже Мойсієнко, допомогли і допомагають розбирати завали та прибирати театр.

«Найголовніша наша проблема – дах. Він потребує капітального ремонту та значних капіталовкладень. Адже, в театрі розміщена апаратура, електрика, а осінь – це сезон дощів. Я більше переживаю за це».



Вид зверху на драмтеатр Чернігова.  
ФОТО: Суспільне Чернігів

Та попри все, Сергій Мойсієнко каже: «Ми будемо самі визначати, як нам жити в власній землі, як нам будувати своє життя. Навіть в тих умовах, які на сьогодні нам нав'язує Росія. Чернігівський театр буде жити, він виживе при різних розкладах. Він буде жити, він родиться і через три роки ми будемо відзначати 100-річчя. І плануємо його відзначити у відреставрованій будівлі Чернігівського драмтеатру».

Ксенія РЕКУН  
Суспільне Новини, 09.09.2023

## Театр ім. Т. Шевченка відкрив 98-й сезон прем'єрою

Чернігівський академічний музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка 6 жовтня відкрив 98 театральний сезон. Відбулася прем'єра вистави «Гріх» за однойменним твором Володимира Винниченка.

каже: це найближча відстань, яка будь-коли була між ними. «Нам не можна бачити очі, ми не можемо, але люди настільки близько, що тобі просто немає куди глянути, як от в очі. Так само і вони. Настільки близько, що трошечки пробирає. Це додає



Усе проходило на великій сцені у залі, пошкодженій внаслідок російського ракетного удару 19 серпня. Тоді ракета зруйнувала дах, фое і майже всі вікна. Під час вистави глядачі сиділи за кілька кроків від акторів. Залу визнали аварійною, тому місця для глядачів облаштували прямо на сцені.

У п'єсі розповідається про Київ останніх років російського царату. Головні герої – молоді революціонери, які збираються організувати підпільну друкарню. Але їх затримують жандарми.

Виконавиця головної ролі Марії, актриса Наталя Рибенко (на фото)



якусь емоцію, яка тебе збуджує більше».

Наталя говорить: вистава морально складна, до того ж через ракетний удар доводиться працювати у незвичних умовах.

Актор Олександр Монастирський додає: «Показати, що ми живі, ми працюємо за будь-яких обставин. Ще більше, ніж до того. У які б складнощі нас не вганяло життя».

Режисер-постановник вистави, художній керівник театру Андрій Бакіров каже, що у новому театральному сезоні вистави гратимуть на цій та на Білій сцені. І там, і там зможуть розміститися десь по сотні глядачів, тоді як раніше велика зала вмщувала понад 800 людей. «Побачимо, як воно буде. Далі буде дуже цікаво, як йтимуть великі вистави, українська класика, остання прем'єра «Сліпий», велика вистава на великій сцені, яка у нас відбулася в тому сезоні. Життя продовжується, треба розуміти обставини, в яких ми існуємо, і йти вперед».

## Студія «VIATEL»: фільми про чернігівців

Ця столична студія, якій уже майже три десятиліття, створює документальні фільми про видатних українців, людей, пов'язаних долею, творчістю з Україною. Це проєкт «Гра долі», за яким знято десятки й десятки фільмів. Але не тільки це в активі студії.

«VIATEL» – дітище талановитого подружжя українських митців. Це Василь Вітер і Галина Криворучук.

Василь Петрович Вітер – засновник студії «VIATEL», президент ТОВ «VIATEL». Кінорежисер, сценарист, член Національної спілки кінематографістів України, доцент, завідувач кафедри телережисури Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого, Заслужений діяч мистецтв України

Галина Іванівна Криворучук – засновник студії «VIATEL», директор ТОВ «VIATEL». Сценаристка, продюсерка, член НСКУ, Національної спілки журналістів України

Нині студія разом з ГО «Сучасне українське кіно «СУК» за підтримки Міжнародного Фонду «Партнерство за сильну Україну», який співпрацює з МЗС України і фінансу-

ється урядами Великої Британії, США, Канади, Швеції, Швейцарії, Фінляндії, розпочали серію заходів у музеях та навчальних закладах Чернігівщини, в яких знімалися фільми із циклу «Гра долі». Це фільми про наших земляків, або тих, чия доля була пов'язана з нашим краєм: О. Довженка, М. Коцюбинського, В. Тарновського, М. Гоголя, Є. Гуцала, М. Заньковецьку, П. Куліша, С. Петлюру. Акції відбуваються за сприяння Департаменту культури обласної адміністрації.

Перший кінопоказ і зустріч знімальної групи з глядачами пройшов 10 вересня, у день народження видатного кінорежисера Олександра Довженка на його батьківщині – у Сосниці. Там відбувся показ знятого студією фільму про Довженка.

Наступна акція відбулася в Ніжинському державному університеті ім. Миколи Гоголя. У знаменитій Гоголівській аудиторії Старого корпусу відбулася презентація документального фільму «Микола Гоголь. Молитва за спасіння» з циклу «Гра долі», зустріч з творчою групою і обговорення побаченого. У 2021 році фільм знімався, нині автори його презентують ніжинцям.

Як і в Сосниці, на зустрічі були присутні представники проєкту «Досвід української ідентичності в історичному аспекті на теренах Чернігівщини і Київщини. Вплив героїв минулого на вибір сучасників під час гібридної війни». Адже в проєкті передбачені заходи арттерапії у формі демонстрації фільмів і їх обговорення з глядачами, а також спілкування з психологинєю Тетяною Мариніною, яка володіє техніками тренінгу, направленою на подолання наслідків психологічних травм.



## Прилуки: творча зустріч у бібліотеці

У Прилуцькій центральній міській бібліотеці імені Любові Забашти 5 жовтня відбулася чергова творча зустріч засновника і редактора нашої газети «Струна», а також обласної газети «Світ-інфо» Петра Антоненка. З бібліотекою у обох газет і їх редакто-

ра давня дружба і співпраця. Тут свого часу були представлені обох цих газет, книжок редактора. Центральні і філії бібліотеки отримують обидві названі газети. Бібліотека, яку, як і всю бібліотечну систему міста, очолює директорка Людмила Зубко, стала справ-

жнім центром культури, гуртує довкола себе цікавих, талановитих людей.

Ось і цього разу в затишному читальному залі зібралися читачі бібліотеки, місцеві літератори, члени Клубу книголюбів, який очолює Лідія Скотнікова.

Гість розповів про свої газети, про нову книгу прози і поезії «Вечірнє танго» (її учасники зустрічі змогли потім придбати), про співпрацю з Прилуками, публікацію в газеті творів місцевих авторів. Потім читав свої вірші, виконав під гітару власні бардівські пісні. Подарував місцевим літераторам диски із записом своєї прози, віршів і пісень.

Вела зустріч старша бібліотекарка, поетка Ніна Горбань. Також взяла участь поетика Тетяна Шевченко, Світлана Коробова. Поповненню творчого середовища міста стала письменниця Світлана Пшенична. Вона родом з Криму, потім мешкала на Донбасі. Війна змусила її з родиною стати біженцями. Останні роки мешкають у Прилуках. Вона також була на зустрічі.

Редактор висловив вдячність бібліотеці, присутнім за цю теплу зустріч.





## Євген Чикаленко: меценат і натхненник Коцюбинського

Дивовижною людиною був Євген Чикаленко. Випускник природничого відділу Харківського університету, український агроном, підприємець, видавець, публіцист, письменник, громадський діяч, член Львівського Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, член редколегії журналу «Киевская старина», редактор газети «Рада».



В колекції Чернігівського заповідника М. М. Коцюбинського збереглися листи Є. Х. Чикаленка, його брошури, що вийшли друком протягом 1899 – 1904 рр. у серії «Розмова про сільське господарство»: «Чорний пар, плодозмін і сіяна трава», «Худоба: коні, скотина, свині та вівці», «Сіянні трави, кукурудза та буряки», «Виноград», «Сад» з дарчими написами автора.

Щедрий меценат Євген Чикаленко любив Україну не тільки до глибини душі, а й до глибини власної кишені, що було набагато важче. Патріотизм Чикаленка виявлявся у численних конкретних справах.

Михайла Коцюбинського з Євгеном Чикаленком пов'язували багаторічні теплі дружні стосунки. Чикаленко вважав Коцюбинського «найталановитішим з сучасних наших письменників, що так мало відомі серед нашої публіки», а тому активно популяризував його творчість у журналі «Киевская старина» і газеті «Рада». Євген Харлампійович неодноразово запрошував товариша на відпочинок до своїх маєтків на Полтавщині і Херсонщині. Михайло Коцюбинський уважав Чикаленка справжнім і об'єктивним критиком своїх творів, дуже цінував його думку.

«Вірю у Ваш смак літературний і у Вашу ширість – а ці дві прикмети рідко у кого так щасливо зустрічаються і зливаються, як у Вас» (М. Коцюбинський. Лист до Є. Чикаленка. 22 червня 1910 р.).

На запрошення Чикаленка з 18 червня до 13 липня 1908 року Коцюбинський гостював у його маєтку в селі Кононівка Полтавської губернії. Саме про такий відпочинок з можливістю усамітнення на лоні природи мріяв стомлений життям письменник. Згодом цей час Коцюбинський називав «живим шматком свого життя». «Чи дове-

деться ще коли так добре, вільно і приємно прожити свої вакації, як в Кононівці? Навряд», писав Коцюбинський Чикаленкові у січні 1911-го.

На Полтавщині влітку 1908 р. Михайло Михайлович також відвідав Ромодан, Лубни, село Нечипірівку «Місця там назвичайно гарні, весь час я гуляв серед гречок та лісів квітучої липи – і аж в Кононівку привіз той запах», зізнавався письменник в одному з листів до дружини. А ще дуже задоволений був з подорожі на ярмарок в Лубенському повіті. «Ярмарок не в селі, а в долині серед високих гір, коло якоїсь святої криниці. Місцевість надзвичайно гарна, а ярмарок особливий, якого я ніколи не бачив. Наїздять туди маса народу з різних сіл, навіть здалеку, і все для того, щоб цілу ніч не спати. Кожне село стоїть таббором, палить вогонь і цілу ніч співає хорами. Співають всі гори, співає долина, горять вогні на землі і свічки на рогах волів. Щось дуже оригінальне і гарне». (М. Коцюбинський. Лист до В. Коцюбинської, 4 липня 1908 р.).

Набравшись сил і натхнення у природи, митець створив шедевр європейської новелістики – новелу «Intermezzo» і оповідання «Як ми їздили до Криниці».

1 вересня 1908 року написано «Intermezzo». Листопадом того ж року датований нарис «Як ми їздили до Криниці».

## «Дорогий, гаряче любимий друже...»

Володимир Леонтович – автор повістей, оповідань, казок, літературно-критичних статей, мемуарів. Кандидат права В. Леонтович був гласним і радником Полтавського земства, почесним мировим суддею. У 1905 році Володимир Леонтович разом із Василем Смирненком і Євгеном Чикаленком заснував першу всеукраїнську газету «Громадська думка» (згодом – «Рада»). Член редколегії журналу «Літературно-науковий вісник», Голова «Товариства підмоги українській літературі, науці й штуці», один із ініціаторів призначення Михайлові Коцюбинському довічної пенсії від цього товариства.



Духовна єдність і міцні людські стосунки пов'язували Володимира Леонтовича з Михайлом Коцюбинським. Останній уважно слідував за творчістю В. Левенка (псевдонім – Леонтовича) вже з перших публікацій молодого автора в Галичині. Ще 1896 року М. Коцюбинський писав у листі до В. Лукіча, редактора «Зорі»: «Чи скоро ми побачимо на сторінках Вашого часопису працю цього симпатичного письменника?». Згодом власну бібліотеку Михайла Коцюбинського поповнили книги В. Леонтовича «Пани і люди» і «Старе й нове» (з дарчим написом, зробленим 20 січня 1901 року).

Спільний відпочинок двох друзів на острові Капрі 1911 року спричинився до справжнього творчого сплеску В. Леонтовича, коли той працював над новою повістю. На жаль, особистих зустрічей у житті двох видатних українців

було не так багато, як хотілося обом. Життєві реалії (господарська і громадська діяльність, хвороби членів родини Володимира Миколайовича і його власні) внесли корективи у плани.

Понад чотири десятки листів Володимира і Юлії Леонтовичів до Михайла Коцюбинського свідчать про те, як переймалися Володимир Миколайович і його дружина турботами і клопотами чернігівського друга, як завжди допомагали у скрутну хвилину.

Коли 1908 року було заарештовано сестру Коцюбинського Ольгу, Михайло Михайлович, щоб звільнити її на поруки, заклав свій будинок, а грошові документи було оформлено на В. Леонтовича. Гроші за його посередництва (3000 крб.) позичив В. Смирненко.

Пекли чутливу душу Володимира Леонтовича хвороби побратима. Опікуючись здоров'ям Михайла Коцюбинського, Володимир Леонтович неодноразово влаштовував йому консультації з найкращими фахівцями-терапевтами. Рекомендуючи Коцюбинському відомого київського лікаря І. Фаворського, Леонтович був певний, що для медика «буде радісно виконати перед Вами обов'язок українця і читача, а перед Україною – обов'язок вилічити її кращого сина» (лист до М. Коцюбинського від кінця жовтня 1912 року).

Добротворець робив усе можливе, аби подовжити життя Михайла Коцюбинського. В останні місяці життя письменника турбота друзів була безцінною для нього. Найчастіше у клініці Образцова навідували М. Коцюбинського В. Леонтович і Є. Чикаленко. Володимир Миколайович вчасно роздобував необхідні кошти, приносив квіти, фрукти, свіжу пресу, зігрівав душевною бесідою. Про це читаємо в одному з листів Михайла Коцюбинського до дружини: «Леонтович балує мене фруктами, ікрою, квітками... Привези з собою мою фотографію в білому костюмі (для Леонтовича)».

Про надзвичайно трепетні і світлі стосунки двох велетнів української духовної еліти свідчить напис на фото В. Леонтовича, подарованому М. Коцюбинському останньої осені його життя: «Дорогому коханому другові з гарячим і глибоким почуттям. Вол. Леонтович».

## «Посилаю Вам мою подобизну, помістіть її, прошу, між Ваших сердечних прихильників»

Володимир Осипович Шухевич (1849 – 1915) – український етнограф, автор наукової 5-томної праці «Гуцульщина», редактор журналу «Дзвінок», в якому друкувався М. Коцюбинський у 1890 – 1893 рр.

Ілюстрований художньо-педагогічний журнал для дітей і молоді «Дзвінок» виходив у Львові з 1890 року двічі на місяць. Часопис відзначався високим художнім і педагогічним рівнем. Демократичного напрямку журналові надавали твори таких українських письменників, як І. Франко (тут вперше опублікували його казку «Лис Микита»), Леся Українка, Леонід Глібов, Іван Нечуй-Левицький, Олена Пчілка, Марко Черемшина, Борис і Марія Грінченки. Михайло Коцюбинський дебютував у «Дзвінку» віршем «Наша хатка» (№ 8 за 1890 рік). Журнал регулярно знайомив читачів з новинами літератури і мистецтва, біографіями письменників. У «Дзвінку» вперше з'явилися жанри науково-популярного нарису для дітей і юнацтва і нарисів – казок («Нюрнберзьке яйце» М. Коцюбинського, «І. Котляревський» Б. Грінченка, «Казка про сонце та его сина» Дніпрові Чайки).

Влітку 1890 року Михайло Коцюбинський особисто познайомився з редактором журналу Володимиром Шухевичем. Його листи до М. Коцюбинського періоду 1890 – 1893 рр. містять цікаву інформацію про непрості обставини, в яких творився часопис, дуже дорогий сердцю редак-

тора. Також зустрічаємо в них високу оцінку стилю молодого автора: «Ваші писання радо дуже читаються у нас, тож прошу, не забувайте. Короткі описи чи оповідання кращі для мене, чим довгі...»

Отримавши фото М. Коцюбинського, В. Шухевич пише йому: «Спасибі сердечне... за подобизну Вашу, котра буде нагадувати мені чоловіка добрячого, що мене пам'ятає».

Протягом 1890 – 1893 рр. у «Дзвінку», окрім уже згаданих публікацій М. Коцюбинського, були вміщені його переклад з А. Міцкевича «Поверот тата», нарис «Шевченкова могила» з малюнком, «Світлиця для туристів на могилі Шевченка», оповідання «Харитя», «Ялинка», «Маленький грішник», вірші «Завидючий брат» і «Вечір».

«Ваше перо гладке, радо дітьми читається..., у вас література діточа багата», писав Шухевич Коцюбинському і визнавав, що «Ваші праці, Чайченкові [Грінченкові], Дніпрові Чайки та Глібова у мене найбільше стоять». Це були, дійсно, найбільш надійні й популярні автори журналу.

Затятий етнограф Володимир Шухевич максимально користувався кожною нагодою для збирання рідкісних матеріалів. «Про «літню прогулку русинів у Прагу», провідником якої був Шухевич, детально розповів у повісті «Казка мого життя Б. Ленки»: «Прогулку провадить професор Володимир Шухевич. Через рам'я на ремінці мужеська дорожня торба. У руці олівець і нотатник: все

щось записує, то гуцульські етнографічні матеріали від гостей з-над Прута й Черемоша, то найвсілякіші бажання членів прогулки».



Колоритним гуцулом постав Шухевич на світліні, подарованій М. Коцюбинському 1890 року. Біла сорочка з вишитими манжетами, широкий пояс-черес з трьома ремінцями, за поясом – пістоль. Гуцульський китпар, сардак з китицями, темні штани з вишитими манжетами. Різьблена бартка (топірець), тайстра (сумка) і крисаня (капелюх) завершують образ.

Зі зворотного боку світліни дарчий напис: «Дорогому Михайлові Коцюбинському 22/6 890. В. Шухевич».

## «У нас чудовий садок»

«Батько дуже любив садок і разом з матір'ю насадував дерева і квіти», згадувала Ірина Михайлівна Коцюбинська. Ботанічні знання були у письменника досить великі. Михайло Михайлович з Вірою Устимівною створили чудовий сад. У ньому росли кристалі яблуні, високі груші, волоські горіхи, сливи, черешні, вишні, ліщина, молодий дубок. У кінці саду попід парканом – кущі барбарису, ліщини, кизилу, агрусу, порічок, малини. Різноманітні квіти створювали симфонію барв і пахощів.

Для того, щоб сад став таким привабливим, подружили Коцюбинських довелось докласти чималих зусиль. У розділі «Перші родинні відчуття» книги «Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського» читаємо: «У 1898 році, коли була придбана ця садиба у Чабаненка, вона мала зовсім інший вигляд. Нерівна місцевість з ярами та пагорбками потребувала значної роботи. Тато клопотався біля фур з дуброю, родючою землею, які заїжджали до нашої садиби. Мама, тьотя Ліда, служниця Явдося та няня Марина переносили носилками землю, засипаючи нею долини та ярочки. Коли місцевість майже вирівняли – почали її засаджувати деревами. Батьки часто радились, які квіти де садити, яких сортів дерева замовляти в садівництві. Кожної осені їздили візником до садівництва Гофедіца чи Зборовського. Відбирали декоративні росли-

ни. Доріжку перед ганком обсадили лігустромом, який старанно підстригався. Біля ялинки, що її тато сам посадив, під вікном спочивальні росла пишна красолька, яку він так любив. З лісу приносили зячу капусту, коріння папороті – і все це знаходило своє місце в садочку... Кожен з нас мав свою власну грядку, яку сам же старанно скопував, засаджував, доглядав» (І. Коцюбинська. Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського. К.: Дніпро, 1965).

Залюбки відпочивали в садку і члени родини письменника, і їхні гості.



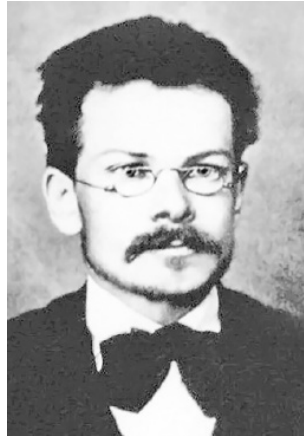
Аматорське фото 1911 року зберегло таку мить релаксу Михайла Михайловича разом з дітьми: Іриною, Романом, Оксаною, а також молодими друзями. Учасники «літературних субот» Сергій Устименко, Аркадій Казка і Микола Саєнко склали компанію своєму духовному наставникові. Юнаки тоді робили перші кроки на творчому шляху.



# Софія Русова: «Мої спомини»

Полтавська «Просвіта» видала книгу спогадів Русової за підтримки Товариства Української Мови (США)

Полтавське обласне об'єднання Товариства «Просвіта» веде значну видавничу діяльність. Одна з робіт – перевидання виданої раніше в Україні книги Софії Русової «Мої спомини». Книга видана за фінансової підтримки ТУМ (США), голова Товариства – професор Віра Боднарчук.



Софія і Олександр Русови

Софія Федорівна Русова – наша землячка з Чернігівщини, народилася в селі Олешня Ріпкинського району. Донька шведа і французьки стала видатним українським педагогом, відомою діячкою наших національно-визвольних змагань. Ще молодою дівчиною Софія виїхала з рідного дому в Київ для самостійного життя і активно включилася в українську національну справу. В Російській імперії за це переслідували. То ж Софія, її чоловік відомий етнограф, статистик, діяч земства Олександр Олександрович Русов разом з дітьми зазнали чимало поневірянь, кочуючи імперією та за кордоном. Про це також йдеться у мемуарах.

В добу Української Народної Республіки Русова була членом Центральної Ради, керівником Департаменту дошкільної та позашкільної освіти Міністерства освіти, очолювала Всеукраїнську спілку вчителів. Автор багатьох праць з педагогіки.

Після поразки Української революції Софія Русова разом з багатьма учасниками визвольних змагань змушена була виїхати на еміграцію. Чоловік її помер ще у 1915 році. Русова мешкала в Празі, де й померла у 1940 році та похована. Свої мемуари вона писала на еміграції у 20-х роках.

Русова не поривала зв'язків з рідним краєм, рідним селом Олешнею. Також родина не один раз поверталася з вимушених мандрів на проживання в Чернігів, де активно включалася в громадську діяльність, українську справу.

Перший уривок зі спогадів Софії Русової, який наша газета надрукувала в № 11, розповідав про кінець 1870-х років. Цей другий уривок пов'язаний з Черніговом кінця 19-го століття. Правопис авторки, за тогочасною грамацією.

\* \* \*

Коли ми приїхали цей раз до Чернігова, то там помітно було вже багато нових течій. Після страшної реакції 80-х років громадянство наче знову набирало сили для боротьби, звісно, тільки культурної, лояльної, але все-таки боротьби. І як не дивно це, в Чернігові душею цього світлого руху був такий аристократ, як чернігівський губерніяльний маршалок («предводитель дворянства») Миколай Павлович

Долгоруков. Якось так сталося, що Ол. Ол. скрізь підозрілий для всякої адміністрації, Ол. Ол. – органічний Українець-демократ став своєю людиною в родині Долгоруких. Ця родина складалася з його жінки – милої доброї Марії Павловни, дочка Наталі 15 років та двох малих княжат років 8 – 11. На-

тала товаришувала з моєю Любою. Мик. Павл. старався, і це йому вдавалося завдяки його тактовності та чутливості, об'єднати всі чесні елементи земства. Про нього справедливо казали, що для нього не було ані Елліна, ані Іудея, до всіх він ставився з повагою, усім радий був допомогти. Великий землевласник, бо й жінчині й свої власні мав великі маєтки, гласний Новозиб-

ківського повіту, де в нього була велика економія Топаль, він щедро давав гроші і окремим особам, персональним невдахам, і на громадські справи. Він дуже цікавився переписом, що його провадив Ол. Ол., стояв близько до народньої освіти. Тоді організувалося учительське Товариство, намічалася ріжні праці в народньому шкільництві, складався систематичний каталог книжок для народу. В нього вписані були й українські книжки, взагалі в учительській сфері якимось зазначався український настрій, помічався вплив Грінченка, що жив тоді у Чернігові, вплив Коцюбинського, що мав там свій власний дім з чудовими рожами в невеличкому садку. Шраг Ілля Людвигович стояв на чолі української громади досить численної. Тоді на громадах лежав обов'язок збирати гроші для Драгоманова, який саме тоді перебував у дуже кепському становищі. Цю працю з великою енергією провадив Мик. Вас. Ковалевський: він їздив по всій Україні, звертався до всіх заможних Українців, переконував, соромив і справді збирав потрібні гроші, постійно ризикуючи сам бути арештований за таку нелегальну діяльність. Не високий, з широким відкритим чолом, з розумними очима він виділявся серед тогочасних Українців своєю активністю, самовідданістю. І він конспірував, коли треба було, але ніколи не ховався з політичним напрямком свого українства, він майже відкрито висловлював свою єдність в думках з Драгомановим, всіма силами розповсюджував ці думки та видання Драгоманова.

Серед земства тоді видатну роль грали члени повітової управи – голова Тризна і члени Малявка та Бакуринський. Тризна, з старої української родини, був не дуже високої освіти, але з твердими переконаннями. Стояв більше на економічному ґрунті і старався всіма силами поліпшити економічне становище повіту і був скупий на всі інші земські справи. Малявка скінчив, здається петровську академію в Москві, був дуже самовпевнений, амбітний, страшенно перешкоджав Ол. Ол. в його праці, втручаючись в статистичні справи Ол. Ол., постійно ставлячи йому ріжні перешкоди поперек дороги. Бакуринський – щира людина, дуже скромний, працюючий і така добра душа, що всі селяне в

селі Церковиці, де в його був маєток, щиро його любили. Пізніше він був головою губерніяльної управи. Жінка Тризна Анна Олекс. і її сестра Ольга дуже близько стояли до народньої освіти, були в тісному контакті з учителями. Ми задумали з ними теж організувати видання українських книжок, і тут я вже ставила умову, щоб книжки ці писали по-українськи. Чимало з цього приводу виникало в нас суперечок, і не пам'ятаю чи привели до чого ці змагання.

Головою губерн. управи був Хижняков, це вже був переконаний земець-політик, він брав участь у всіх земських з'їздах і на всіх земських зборах провадив політику земсько-ліберальну. Він був непоганий публіцист і писав у справах в журналах «Русская Мысль» та «Русское Богатство», де його шанували дуже. Щирий, сердечний він енергійно працював, особливо в шкільництві, підтримував народне учительство, яке в ньому завше мало свого оборонця. Він мав щастя вмерти при своїй чесній праці.

На жаль, Долгоруков не довго провадив так гарно свою миротворчу і поступову діяльність. Він десь заразився сипним тифом, про який тоді ще мало чуть було, і як поодиноким жертвою цієї хвороби, не зважаючи на всі медичні засоби, помер ще молодий і повний сил. Це була страшна втрата, і в тій гарній залі, де він так гостинно вітав завше всіх своїх гостей, чи вбогих, чи багатих, де чернігівська молодь так часто весело танцювала, стояла труна, запечатана, щоб не було зарази, і ніхто не смів підходити до неї. Але на вулиці тисячний натовп проважив дорогого небіжчика на вокзал, звідти його мали повезти до родинної домовини в Топаль. Від усього населення – від Українців, від Євреїв були окремі вінки, саме тому що він так добре ставився завжди до всіх націй, до всіх верств.

Ці 4 роки мого життя в Чернігові були заповнені працею для справи народньої освіти та викладами з літератури, яку я викладала вдома дівчатам, що скінчили гімназію. В 1897 р. на Волзі почався страшний голод, і молодь з столиць та з провінціальних міст їхала туди влаштувати їдальні. В Чернігові цю думку подав син адвоката Саца, молодий музикант Ілля. Він чудово грав на віолончелі. Ото-ж він і зібрав гурток 3-4 дівчат та 2-х молодих хлопців, щоб на громадський кошт поїхати в Казань. В цей гурток записалась і моя дочка, що тільки що скінчила в Києві гімназію. Хоч і страшно нам було пускати її так далеко таку молоденьку – 17 років, але її бажання були для нас закон. І вона поїхала аж на 8 місяців. Вернувшись вона з другим виразним бажанням – вчитися медицини, а що ні на київській ні на петербурзькій курси не приймали до 20 років, то вона стала просити пустити її в Монпельє в університет, куди їхала її знайома Маруся Григорович. Але в таку далеку подорож ми вже не одважувалися пускати її саму. Ол. Ол. став старатися, щоб мені видали закордонний паспорт. Жалко мені було покидати старого, я доручила доглядати його Міші, що вже вступив у харківський університет. Але цей догляд був непевний, а до того-ж і робота в Чернігові кінчалася, і Ол. Ол. закликали тепер в Полтаву, де провадив статистичну земську перепис Кулябко-Корецький. Знову нове місто, нові умови життя.

## Книжкові знаки гетьмана

Приватна бібліотека – помітна частина культури будь-якої країни. Тому досліджуючи приватні книжкові зібрання, можна отримати унікальні відомості про відносини певного народу до книги, зрозуміти особливості періоду, моду, настрої тощо. Дослідження й реконструкція приватної бібліотеки включає безліч аспектів: вивчення історії формування книгозбірні, її змістовне наповнення, долю та стан збереженості на сьогодні.

Важливою складовою є дослідження власницьких книжкових знаків. Аналіз таких позначень допомагає встановлювати походження та використання певних книжкових пам'яток, вирішувати питання автентичності та фальсифікації, а також полегшує реконструкцію цілих бібліотек.

Книжковою колекцією Кирила Розумовського захоплювалися українські та закордонні історики й мистецтвознавці, відзначаючи її багатство та розмаїття. На жаль, до сьогодні не вдалося встановити повний зміст приватної гетьманської бібліотеки та її точний кількісний склад. Полегшити роботу з пошуків книг, що належали до бібліотеки Кирила Розумовського, можуть власницькі книжкові знаки. Автором, під час дослідження книжкової колекції Кирила Розумовського, було виявлено 4 види книжкових знаків гетьмана. За нанесення знаків приналежності видання відповідали бібліотекар та палітурники Кирила Розумовського. Відомо, що в 1799 р. у Батурицькому палаці працювали 1 палітурник та 2 його учні, а також французький бібліотекар. Після отримання або купівлі певного книжкового видання, Кирило Розумовський передавав своїм палітурникам, адже зазвичай друкована продавалася без палітурок, бо це вважалося справою смаку власника і тому книгопродавці рідко пропонували готову обкладинку. Також нерідко власникам доводилося самостійно розрізати сторінки.

У фондах Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна зберігається понад 90 примірників із приватної бібліотеки Кирила Розумовського. Завдяки цій колекції можна дослідити оправи, що створювалися спеціально для бібліотеки Кирила Розумовського.

Загалом більшість книг мали картонні палітурні кришки, обтягнуті темною шкірою. Декорованими переважно були лише корінці, де золотом було витиснуто рослинний орнамент та ініціали «С.К.Р.» («Comte Kyrylo Rozumowskyi» – граф Кирило Розумовський), або «С.Р.». Рідше декорувалася палітурна кришка: це міг бути також рослинний орнамент або ініціали Кирила Розумовського.

У фондовому зібранні Музею книги та друкарства України зберігається книга, палітурна кришка якої прикрашена відтиском прізвища та ініціалів Кирила Розумовського. На оправі видання «Відкриття сокровених мистецтв...» витиснуто «Г. К. Г. Розумовський».

Книжкові знаки не завжди були лише зовні. У деяких книгах можна знайти й власницькі штемпелі з ініціалами «С.Р.» («Comte Rozumowskyi») та простою графською короною.

Існує декілька варіацій підпису: «de Razumowski Razumovskiy» або «President Comte Rasoumowsky».

З вищезазначеного зрозуміло, що Кирило Розумовський приділяв велику увагу не лише змістовій наповненості своєї бібліотеки, а ще й слідкував, щоб вона була якісно впорядкована та ошатно оздоблена.

Анастасія НІКІТІНА,  
наукова співробітниця  
Національного історико-культурного  
заповідника «Гетьманська столиця»  
Батурин



## Іван БАГРЯНИЙ



Іван Багрянний – літературний псевдонім, справжнє ім'я – Лозов'яга Іван Павлович (19. 09 (02. 10) 1906, м. Охтирка нинішньої Сумської області – 25. 08. 1963, м. Новий Ульм, Німеччина). Видатний український письменник, політичний і громадський діяч, зазнав комуністичних репресій у 1930-ті роки. 1945 року змушений був емігрувати з СРСР. У ФРН були написані романи «Сад Гетсиманський», «Огненне коло», «Тигролови», численні поезії, п'єси.

## Розділ перший

А пісня гриміла, пересновувана брязкотом склянок і сердечним гомоном заздоровниць. За проспіваною піснею починалася друга... третя... Рід увесь мовби пустився берега й поплив одчайдушне, зухвало в бурхливе пісенне море, десь до невідомої казкової землі, покинувши геть увесь цей дурний, жорстокий і безглуздий світ.

Лишився сам Соломон. Він, мабуть, і бажав цього. Він завжди намагався сидіти на Олімпі, самотньо, і тепер теж сидів один серед багатьох і понуро пив, як верблюд, поки рід плів собі пісенним морем. Раптом Соломон повернув лице до Максима, і той, відчувши на собі його пильний вичікувальний погляд, повернувся. Зрештою, він і сам уже не міг витримати тієї гостро щемливої нудьги й пекучого бажання висловитися, що переповнювали його по вінця.

– Ну? – промовив Соломон, дивлячись Максимові в візі.

– А я це саме хочу спитати й вас, професоре, – мляво посміхнувся Максим і примружив очі. Він знав, що Соломон чекав цієї хвилини, але Соломон не мусив знати, що цієї хвилини чекав також і він – Максим. Він сподівався від цієї, чи не єдиної мислячої людини на ціле місто й його околиці дістати відповідь на трагічні, болючі «прокляті питання» й побачити дороговказ...

– Будь ласка... – докинув Максим пошепки і, спіраючись спиною об стіну, приготувався слухати. Але Соломон мовчав і задумливо дивився просто перед себе, де на протилежній стіні за ліжком висіла (замість килима ніби) прибита одним цвяшком, велика, як на цю хату, на всю стіну картина. Зроблена на замовлення для церкви та так і не здана, вона тепер висіла, прикрашуючи хату й ці хрестини, дивно потрапляючи в тон подій, що відбувалися, ніби їх доповнення чи закінчення й у той же час — пролог до подій, що надходили. Це був образ «ЙОСИП І МАРІЯ З ІСУСОМ УТІКАЮТЬ У ЄГИПЕТ НА МАЛОМУ ОСЛЯТІ», зроблений за Густавом Доре, в олійних фарбах.

Картину малював один із кращих малярів країни – Максимів друг і приятель Микола Д., що жив було в нього, втішки з голодного Харкова. Церковний староста, замовивши цю картину, не взяв її, бо ціна була «надто висока» – один кілограм сала! І от картина лишилась висіти на стіні, на однім цвяшку, а маляр німці повісили... теж на однім цвяху... Не за те, звичайно, що намалював цю картину, і навіть не за те, що перед тим неохайно був намалював Гітлера, а за завісу в театрі, – за те, що

своїм пензлем зухвало висловив прилюдно розпач і зневіру в «ново-європейській» благословенній цивілізації, на прихід якої він колись чекав як на порятунк і пролог до воскресіння своєї нації, зустрічаючи, як друзів, її носіїв та поставивши на карту все. За те, що потім збунтувався й своїм пензлем кинув виклик... За це все його й повісили. Мав з ним висіти й Максим, але тоді його зоря ще, мабуть, не закотилася. Петля випадково минула його, хоч і не було з того особливої радості... Від друга залишилась ця картина та ще Біблія, ілюстрована Густавом Доре. З цієї Біблії вони користались удвох. Максим теж заробляв з неї хліб,

Роман, написаний автором у таборах для переміщених осіб, в 1948 – 1949 роках, у Гарміш-Партенкірхен. Вперше надрукований посмертно 1965 року у видавництві «Україна», в місті Новий Ульм, Німеччина, в якому письменник жив останні роки.

«Людиною, яка біжить над прірвою, йде «по лінії найбільшого опору», в цьому романі виступає знову молодий українець Максим Колот, який у воєнний 1943 рік опиняється між життям і смертю, тобто між двома смертями, між двома воюючими арміями. Ці фронти – фашистський і радянський – мовби сталеві лещата, захоплюють у своє немилосердно стискує коло піщинку на полі жорстокої історії, намагаючись її стерти з лица життя, а вона під-

хоплюється, зривається силою своєї віри в незнищенність свого маленького, але власного «я» і перемагає. Бо сповідує витворений нею самою псалом одвічному сенсові людського життя на землі: «Я буду вмирати, та, поки маю дихання в мені, я буду змагатись і буду квапитись хапати іскри сонця, відбитого в людських очах, я буду з тугою вчитись тайни самому запалювати їх, шукаючи в тих іскрах дороги з чорної прірви в безсмертя».

(Анотація до видання книги у 1965 р. Новий Ульм, Нью-Йорк, Україна).

В попередньому номері нашої газети надруковано початок роману, його першого розділу. Завершуємо публікацію цього розділу.

пухом цинізму й фальші в ніс. «Верх, верх забриханости й – мерзоти! – подумав приголомшений Максим. – Це Соломон, професор діямату, доктор матеріалістичної філософії, говорить про Бога!» Максим відчув, що тратить останнє опортя, яке ще зберігалось в його химерній надії на духову велич, цілість і силу цього вченого мужа. А Соломон заговорив, ніби боячись, що він цього разу не встигне висловитись. Він говорив, як ніколи, гаряче і з «надривом», уп'явшись очима в Максимові груди:

– Так-то... ха!.. Я бився, як тля в зачарованому світляному колі. І нарешті я його прорвав і вирвався... Я був атеїстом... Ти

жаючи на свою молодість, він ще до революції був своєрідним божком для молоді, а для старших – незаперечним авторитетом. У гімназії викладав він всевітню історію, а в місцевій вищепочатковій школі навіть ще й Закон Божий: хоч і не був духовною особою, проте викладав Закон Божий за згодою вищого духовного начальства. Поза школою, в колах місцевої інтелігенції користався він славою ліберального вільнодумця й революціонера мислі, відважного й глибокого мислителя. Учні, відповідно до його авторитету й предмету, який він читав, прозвали його Соломоном. І це прізвисько, як титул, лишилось при ньому на все життя. В ре-

Соломон говорив. Говорив якось дивно. «По-карамазовському», – подумав Максим, слухаючи його «істощне» маячіння, сповідь. «Це ж і є винирнення на поверхню справжньої твоєї достославної расейської душі, голубе, – в ганчір'ї тієї «нової» системи, яку ти сам створив і сам же й зруйнував», – сумно думав Максим. А Соломон захлинався:

– Нема за що вхопитися... Нема!.. Ні, нема. Розумієш? Від усіх струнких (ілюзорно струнких!) концепцій і систем, від усіх «ізмів», на які спиралася й мусила спиратися душа, лишився пил, хаос, мразь... Блеф то все! Їхня стрункість ілюзорна. І прадивність ілюзорна. То омана!.. Людина є мразь, порох, ніщо. Н і щ о!.. «Братерство, дружба, любов»... Фікція!.. «Ідеї» всякі... Ха-ха-ха! «Ідеї»!.. Блеф! У вогневій пробі все те є фікція! Брехня. Людина – худобина, хам, безхребетний хробак... Чуєш? Хробак, і тільки!.. І от Бог...

Максим слухав понуро й мовчав. Він дивився в вікно, дослухаючись до тупоту, й думав... Думав про те, що 25 років тому цією самою вулицею теж проходили юрби. І вони зовсім інакше думали й почували... Вони співали «Марсельєзу». Вони несли прапори з кличами про рівність, братерство, любов. Кидалися один одному в обійми в божевільному пориві полум'яніючого людського серця, цілувалися від надміру щастя й віри, в святому екстазі відчуття скорого здійснення тих великих, у своїй основі євангельських, кличів... Потім вони з незрівняним героїзмом умирили за ті кличі, за ту любов і братерство на багатьох фронтах, перемагаючи всіх і вся, немовби їм у руки було вклено небесний меч. Вони показували чудеса подвигу й героїзму... А потім... Потім усе покотилося в прірву – прийшли чорні роки практики в пляні здійснення тих кличів, але то якимось дивним способом перейшло в плян, тільки що висловлений Соломоном. А потім...

Максим зітхнув. Усі ці Соломонові філіппіки, мабуть, не випадкові, – це ж справжня філософська основа епохи, як вона тут виявилась, основа її 25-літнього самоздійснення тут – на місці тієї «Марсельєзи» й святої віри в братерство, любов, рівність, свободу... Це все – вислід страшного зануку, здичавіння, виродження людського духа. Вислід розкладу, смеркання. І Соломон – лише вірний, сліпий прапороносець, речник тієї нової епохи – чорної-чорної епохи насильства, епохи відчаю, сум'яття, наруги, тьми. Він її бард. Бард її хробачиної філософії... І він того навіть не помічає, що він є саме такий сліпий хробак, якому призначено бути знаком часу, емблемою епохи смеркання...

## Іван БАГРЯНИЙ

## Людина біжить над прірвою

роблячи іноді досить незграбні гравюри по міді та по лінолеуму для редакцій з нагоди різдвяних та великодніх свят, як-так копіюючи з горя-біді геніяльні гравюри Доре. Яка іронія і яка профанація мистецтва! Але що зробиш?.. Цю картину скопіював Микола теж із тієї Біблії. Вона лишилась як спадщина по полум'яному другові, напевно, не менш геніяльному, ніж сам Густав Доре. І це – символічна спадщина. Так ніби то друг намалював її навмисне для Максима як указівку чи як потіху, що не тільки йому доведеться бігти по землі, бо ж бігали й інші. Чи, може, як іронію, що от, мовляв, Христос мав куди бігти, рятуючись утечею, а він, Максим, не матиме?..

Соломон, що пильно розглядав картину, нарешті зітхнув і, ніби читаючи думки Максима, промовив:

– Вони мали Єгипет...

– Так, професоре (посмішка), – вони дійсно мали Єгипет.

Соломон повернувся до Максима всім корпусом:

– А ми? А де ж н а ш Єгипет, Максе?! Га?.. – запитав він з несподіваним притиском, досить трагічно і по хвилі меланхолійно сам собі відповів: – Нема... Нема такого Єгипту, куди б можна втекти нам... Та й від кого? Від себе? Га? А чи... Ні, брате! Від Божої... чуєш?.. від Божої кари не втічеш! Так-так! Від Божої кари!..

Максим здригнув. В устах Соломона щойно сказана фраза про «Божу кару» звучала страшно, як брудне, дивовижне блюзнірство, вдаряючи со-

знаєш... Так, я був атеїстом! А тепер, над цією руїною, ні, над руїною всього-всього, я приходжу до віри Бога – В єдиного Бога!.. Бо немає більше нічого в світі... Холодно й пусто... І тільки Бог – одвічне прибіжище душ людських – це та соломина, за яку я хочу вхопитися, зависаючи над прірвою... Прірва ж!! І нема за що вхопитися! І от ідея Бога, вічна ідея...

Максим слухав, пильно дивився Соломонові в обличчя й мовчав. Зціпив зуби й мовчав. Відчував, що професором володіє не ідея Бога, а звичайний, підлий, тваринячий страх, рабський страх. І тільки. І це той страх говорить. І було Максимові соромно й гидко, і було йому тужно. Все те про «Божу кару» він чув і раніше, від старших і від своєї матері. Але в устах матері ці самі слова про Божий гнів. Страшний Суд тощо звучали свято, зворушливо, бо ж зігріті були вогнем великої – якої ж і великої! – щирої, простої, але безмежної віри, перед якою не можна не схилити голову з глибокою пошаною. Але в Соломонових устах, в устах недавнього «культпропа облпарткому» й знаменитого атеїста-демагога, ці самі слова звучали страшно.

І тільки тепер-от Максим відчув невідповідність клички, яку професор так гордо носив, як титул, даний колись неюфітами, що увірували в нього. Справжнє ім'я Соломона, колишнього (ще до революції) Максимового вчителя й заступника директора Н-ської гімназії, – Віктор Феоктистович Смірнов. Не зва-

волюцію Соломон десь зник із поля овиду, лише доходили про нього часом фантастичні чутки. Виходило, що він крутився десь чи не біля самого Троцького, якщо навіть не біля самого Леніна. Після революції Соломон раптом зринув знову в цьому місті, але вже зі званням «доктора філософських наук» і на посаді професора. Його було призначено за ректора місцевого Інституту народної освіти. Викладав діямат і одноразово при культпропі окрпарткому, а потім облпарткому, був завідувачем відділу антирелігійної пропаганди й консультантом тієї ж таки пропаганди в республіканському масштабі. Тепер він став справжнім «стовпом суспільства». Прізвисько «Соломон» не тільки не зникло, а навпаки – тепер усі тільки так його звали, так його знали й іншого якогось там імени ніхто навіть не пам'ятав.

Потім прийшла війна, а з нею – епоха грандіозних катастроф великих і малих світів. Соломон теж зазнав катастрофи. Він не схотів відступати за Урал, зірвавши геть із системою, яку сам формував. З дороги до Уралу він утік назад, і знову з'явився в місті, й знову став грати чільну роль. Тільки тепер він уже баянсував між двома світами, шукаючи компромісу. Але не витримав... Рік він глушив горілку затято й мовчки, намагаючись огородити себе, свою душу, подвійним муром – скепсисом і горілкою – від усіх криз і штормів. А тепер-от сидів він перед Максимом – таким, яким він є...



Іван БАГРЯНИЙ

## Людина біжить над прірвою

7 А коли Соломон скінчив, з апостольським патосом поставив наголос на слові «Бог», і переможно наставив очима на Максима, Максим мовчки зсунув брови.

– Що?.. Що ти скажеш? Ну, говори!.. – звернувся до нього всторч Соломон. – Ну, що ж ти думаєш?.. Га!?

Максим помовчав, а тоді встромив свої очі в саму Соломонову душу й промовив мляво:

– Що я думаю?.. Я думаю, що хробакам Бог не потрібен, професоре!.. (Павза). Хробаки Богові – теж не потрібні, професоре!..

Соломон опустил свої очі й посірів. Знітився. Довго мовчав. Потім криво посміхнувся й промовив:

– І то правда...

Максим не слухав. Йому раптом захотілось плакати, мов дитині... Нещасні, забріхані, підлі рятівники й реформатори людських душ!.. Він дивився на свій рід, на захлинуті пісню, помічені тавром відчаю прості, щирі людські обличчя, і хвиля сліз чомусь підіймалася йому з нутра до горла. Може, тому, що нерви його за ряд останніх трагічних днів напружилися до краю... Він закусив губу й наставився очима на Йосипа й Марію з дітями і так сидів. Навколо гойдалася пісня й гойдалася хмари диму. Соломон налив келих горілки, випив і щось там говорив. Але Максим не слухав. До його свідомості дійшла лише одна фраза: «Прийдеш, я тебе виряту!» Але Максимові здалося, що це стосувалося до Йосипа з Марією. Вони тяжко підіймалися на гору на тлі холодної, фіялкової пустелі. Ослик ступав обережно. А Йосип із-під долоні бачив уже ген десь там далекий, благословенний Єгипет... Максим дивився й думав:

«Немає... Ні, немає такого Єгипту...»

А в вухах, зринувши, стояло жалібно-жалібно: «А в а н т і!»...

\*\*\*

А на світанку, вибіваючи хміль з голови, в місті загомоніли скоростріли. Хвиля паніки прокотилася з кінця в кінець, а потім уляглась, – то стріляли німецькі ар'єргарди, залишаючи місто. Потім настала павза, мертвий штиль чекання чогось невідомого... А потім почалося

нешадне бомбардування. Німці хотіли зрівняти місто з землею, а водночас це ж саме місто почала бомбити й наступаюча советська армія... з англійських літаків – американськими бомбами!.. Під тим бомбардуванням ішла швидка, панічна евакуація решток «німецьких» установ, що вчора не встигли відійти. Евакуація на захід. Вірніше, евакуація світ за очі.

Люди бігли, мов неприкаяні з переляку, захопивши, хто що встиг, і лявіруючи між смертю від своїх та смертю від чужих бомб, загубивши вже остаточно чіткість визначення, де ж були «свої», а де «чужі». Вони бігли на захід, хоч ноги їх туди не несли, сповільнюючи хід, бо душа поверталась із нудьгою на схід. Але вони все-таки бігли на захід, бо була надія на фізичний порятунок десь там, у тому світі, якого вони ще не бачили. Це була тонесенька соломинка, за яку хапалися приречені на смерть, приречені в однокій мірі від «сходу» й від «заходу», – соломинка надії, іскра, що жевріла десь там, невідомо й де, і вони на неї бігли, хоч у той же час намагалися і від «сходу» втекти, і «захід» якось обминути...

Друзі забігали по Максимі, але він лише прощався з ними. Одному він сказав, що з нього всього вже досить, що він хоче вмерти на цій своїй землі та що з двох смертей він вибирає смерть «від братньої руки». Хай прийдуть «свої хлопці» й розстріляють його... А кажучи це, він таки щиро думав про тих «своїх хлопців», що пройшли кривавий шлях по своїх і по чужих трупах до Сталінграду й тепер поверталися, по своїх-таки трупах, назад із тією лавиною, що ось-ось мала навалитися, стираючи все, і його теж, на порох.

Але «свої хлопці» не приходили. Німці теж не поверталися. Місто лежало, кинуте на поталу анархії, люди дограбували його до решти, користаючися зі стану безвладдя – ні, зі стану справжньої свободи, доказом чого було те, що згори їх однаково старанно кропили літаки і з чорними «павучками», і з червоними зірками. Кропили як вільних, і цілком самостійних, і ні від кого не залежних, і перший раз на своєму віку рівних та повноправних громадян рідного, ними самими грабованого міста...

## Норвезький письменник Йон Фоссе – лауреат Нобелівської премії з літератури

Фоссе став лауреатом «за його новаторські п'єси та прозу, які висловлюють невимовне».

Йон Фоссе народився в 1959 році. Його дитинство пройшло на невеликій фермі в Страндебармі в норвезькому регіоні Хардангер.

Вже у 12 років почав писати вірші. Також з юного віку він грав на скрипці та писав музичні твори. Фоссе закінчив середню школу з хорошими оцінками, вивчав літературу та філософію в університеті Бергена.

Перший роман Фоссе написав у 1983 році. Це був «Raudt, svart» («Червоний, чорний»). Протягом багатьох років він писав романи, п'єси, вірші, оповідання, нариси, книжки для дітей. Вони перекладені більш ніж 50 мовами. Також працював журналістом, викладав в Академії письменства в Хордаланді.

Серед його робіт популярний переклад Біблії норвезькою мовою. Займався оглядом літератури та переклав багато творів.

Серед його найвідоміших романів «Меланхолія I» та «Меланхолія II» про норвезького художника Ларса Гертервіга. Також «Ранок і вечір» – про народження дитини та день її смерті через багато десятиліть (перекладено українською).

У 2023 році навесні вийшов його останній роман Kviteik («Сяйво»). Яскравий твір досліджує межу між життям і смертю.

Фоссе вважають найвидатнішим драматургом після Генріка Ібсена – засновника жанру модернізм в театрі. Початкове скептичне ставлення до драматургії в Йона Фоссе змінилося у 1992 році із виходом його першої п'єси «Хтось збирається прийти». Згодом він назвав її найбільшим відкриттям на своєму письменницькому шляху.

У ці роки Фоссе писав п'єси шаленою швидкістю (20 творів за 10 років), вони швидко з'являючись на найважливіших норвезьких сценах.

Його міжнародний прошив відбувся в 1999 році, коли французький режисер Клод Регі поставив «Хтось приїде в Нантер поблизу Парижа». Наступного року театр Берліну Schaubhne поставив його п'єсу «Ім'я» на Зальцбургському фестивалі. Ці дві постановки допомогли прокласти шлях драматургії Фоссе на міжнародному рівні.

Сьогодні п'єси Фоссе йдуть по всьому світу. Вони виконувалися понад 1000 разів на театральних сценах Європи, США, Японії. Він написав більше 30 творів для театру.

Літературні критики називають стиль автора мінімалізмом, серед характерних рис якого повторення, внутрішній монолог і музичний стиль, що викликає спогади.

Фоссе пише новонорвезькою мовою (нюношк) з відносно невеликою кількістю слів. Його герої живуть в поетичних світах із холодною, суворою внутрішньою та зовнішньою реальністю.

Як і в ісландських сагах, герої мало говорять,



а опис зовнішнього оточення скупий. Персонажі починають речення і не закінчують, діалоги припливають і течуть, як безрезультатні хвили, бо страх розкрити внутрішні почуття змушує персонажів стримуватися.

Письменник є кавалером Ордена національних заслуг Франції. У 2011-му Фоссе отримав у користування резиденцію Гроттен, що належить норвезькій державі та розташована на території Королівського палацу в центрі міста Осло за внесок у норвезьке мистецтво та культуру.

За роман «Септологія», який Йон Фоссе писав впродовж 4 років, отримав численні нагороди, книгу було перекладено понад 20 мовами.

## Ліна Костенко: «Поїзд у Варшаву і далі йде крізь моє серце»

Ліна Костенко закінчує історичний роман. в якому йтиметься зокрема про Польщу XIX століття. Про це вона сказала у листі «Поїзд у Варшаву йде крізь моє серце», прочитаному у Домі літератури у Варшаві у межах фестивалю Warszawa wierszy.

У листі ішлося про дипломатичні дискусії між Україною і Польщею. Перекладач Богдан Баран репрезентував польській публіці власні переклади поезії Ліни Костенко, акторка Олена Ковалець прочитала українською оригінали під акомпанування піаністки Аліси Звездови.

За словами Костенко, «тихі світлі голоси» польських перекладачів і видавців долинають «крізь гуркіт танків, крізь вибухи, які розривають небо України». «Ваші голоси прокладають нові шляхи порозуміння серед апокаліпсису війни», зазначає Костенко.

Вона розповіла, що в розпал Другої світової Польща явилася її обличчям розстріляних польських офіцерів у Катині. «Тоді до нас долинали лише приглушені чутки про цю трагедію, але я ніби бачила перед собою тих стратенців і безмірно їх жаліла. Це було перше шокове відчуття Польщі – Польщі стражданих і втрат. А потім у моїй

роботі і в моєму житті Польща була присутня незмінно – як джерело рефлексій і почуттів, ностальгії і солідарності», написала Костенко.

Вона переконана, що польська й українська історії нерозривно пов'язані – і непроминальними трагедіями, і просвітленим братством. «У сьогоденній моїй історичній речі, яку невдовзі завершую, також присутня Польща – Польща повстань XIX століття, Польща опору», зазначила письменниця.

Костенко вважає, що символічним є те, що цілий ряд заборонених за радянських часів в Україні творів європейської літератури українці читали саме в польських перекладах: «Зараз переклад – це зустріч голосів. При тоталітаризмі ми зустрічалися мовчанням».

Костенко додала, що Польща є і в її особистому житті. Вона написала «Поїзд у Варшаву» з польським рефреном: «Со кому do tego, / że ty się Kocham». «Вірш про любов, яка втілюється у моїй дочці. Та й взагалі це рефрен життя. Поїзд у Варшаву і далі йде крізь моє серце», наголосила Костенко.

«Були часи, коли це психологічне повернення до Польщі було складним. Тоді, коли мені було боляче

думати, що Польща вирвалася з пекла імперських, тоталітарних і посттоталітарних режимів у простір свободи, а Україна залишалася в лещатах цих режимів, втрачаючи волю до майбутнього. І от саме зараз, коли між нами не літають літаки, коли їздять лише потяги, загрожені балістичними ракетами, мій мисленний шлях до Польщі значно легший, мій «поїзд у Варшаву» вільно курсує між нашими столицями. Тепер вже Україна опинилася на першій лінії фронту боротьби за свободу. Попри більші втрати, попри трагедію, яку переживає Україна, її сила і мужність на цьому рубежі повертає нам гордість і надію. Ще на початку Незалежності в одному моєму інтерв'ю про Польщу я сказала, що в історії Польщі було багато руйн, але ніколи не було руйни духу. Тепер це саме ми можемо сказати і про Україну: в руйнації, попелі, пожежах Україна теж тепер не має руйни духу», переконана письменниця.

Щодо економічного конфлікту з приводу імпорту зерна з України Костенко написала: «Насправді в моїх очах стоїть вогонь, в якому росіяни палили і палять українські міста і села, перетворюючи на попіл і українське зерно. Наша країна обвуглена. Не про воду йдеться, а про есха-



тологічне полум'я. У світах цього страшного полум'я особливо цінуються кожен вияв солідарності. Душа людини здатна піднятися над фікціями і відчувати справжні пріоритети і справжні пропорції проблем».

Костенко переконана, що у світі поезії Україна і Польща можуть побудувати щось на кшталт нової «літературної республіки». «Тут професійні і моральні виміри мають тяглість не від виборів до виборів, а від думки до думки, від почуття до почуття. І від повстання до повстання. Тому Київ і Варшава, Варшава і Київ стоять завжди пліч-о-пліч. Ми мали спільну несвободу і різні шляхи до свободи, які зараз нас єднають більше, ніж будь-коли. Тож маємо спільну пам'ять і спільний горизонт подій», підсумувала вона.



# Марія Домбровська



Марія Домбровська (пол. *Maria Dąbrowska*, уроджена Марія Шумська (*Maria Szumska*); 06. 10. 1889, Русово Калиського повіту – 19. 05. 1965, Варшава) – польська письменниця, авторка новел та романів, драматург, публіцистка і літературний критик.

Народилась у неможливій шляхетській родині. Батьки – Юзеф Шумський та Людомира Гальчинська. Попри фінансову збобожілість родини, Марія здобула гарну освіту: у 1907 – 1914 рр. навчалась у Лозанському та Брюссельському університетах.

Вивчала економіку, природничі науки та соціологію.

Першим чоловіком Марії став Маріан Домбровський, публіцист та діяч польського соціалістичного руху, близький до Юзефа Пілсудського. Після смерті чоловіка у 1925 році супутником життя письменниці став Станіслав Стемповський. Вони обидвоє з приязню ставилися до України та до українського визвольного руху. Домбровська розуміла українську мову. Родина приятелювала з Євгеном Маланюком.

Певний час письменниця працювала в Міністерстві сільського господарства. Займалась публіцистикою. У 1957 році стала почесним доктором Варшавського університету. Почесна громадянка Калиша.

Похована на варшавському кладовищі Повонзкі.

Перші збірки оповідань Марії Домбровської – «Діти вітчизни» («Dzieci ojczyzny», 1921), «Гілка черешні» («Gałązka czereśni», 1922) – носили вихов-

ний та патріотичний характер. Далі з'явилися поетичні новели книги «Посмішка дитинства» («Uśmiech dzieciństwa», 1923), призначені для дітей. Дітям письменниця присвятила також збірки «Дружба» («Przyjaźń», 1927), «Марцин Козера» («Marcin Kozera», 1927), «Чисті серця» («Czyste serca», 1938).

Найкращі оповідання Домбровської увійшли до збірок «Люди звідти» («Ludzie stamtąd», 1925) і «Ознаки життя» («Znaki życia», 1938).

Найбільший твір письменниці – тетралогія «Ночі й дні» («Noc i dzień»; 1932–1934), до якої увійшли романи «Богуміл і Барбара», «У вічній тривозі», «Кохання», «Вітер в обличчя».

Домбровська – авторка історичних драм «Геній-сирота» («Geniusz sierocy», 1939, опублікована у 1957), «Станіслав і Богуміл» («Stanisław i Bogumił», 1945, опублікована у 1947).

У перекладах Марії Домбровської вийшли твори англійської,

данської, російської (А. П. Чехова) літератури. В літературно-критичних і публіцистичних статтях Домбровської розглядалися особистість і творчість Болеслава Пруса, Станіслава Пшибишевського, Л. Толстого, М. Гоголя, Джозефа Конрада.

Епопея «Ночі і дні» екранізована польськими кінематографістами. Багатосерійний фільм

зняв режисер Єжи Антчак. Головні ролі Барбари і Богуміла зіграли популярні польські актори – дружина режисера Ядвіга Бараньська і Єжи Бінчицький, добре відомий глядачам по головній ролі у фільмі «Знахар» (режисер Єжи Гоффман, екранізація однойменного роману Тадеуша Доленга-Мостовича).

## Цитати Марії Домбровської

У житті бувають дні і бувають ночі – буденні, а бувають недільні. Тільки рідше, ніж в календарі.

Любов відкриває перед тобою новий світ – навіть нещасна.

Коли вже немає сил для кохання, є ще сили для ревності.

Уміння зберігати таємницю говорити про тактовність – або про байдужість.

Встати перед спокусою – це може здаватися перемогою; але усвідомлювати, що хтось встояв перед спокусою, якою ми були для нього, – це ранило як найгірша поразка.

Ні відмінність поглядів, ні різниця у віці, ні що-небудь інше не може бути причиною розриву в любові. Ніщо – крім її відсутності.

Три речі даровані нам, щоб пом'якшити гіркоту життя, – сміх, сон і надія.

Всю правду про життя не можна розповісти навіть самій собі.

Нехай навіть Польща стане другою країною, тільки б не країною другорядних людей.

Віддаю руку і серце, вступаю не в один, а в кілька шлюбів, тому, що в кожному з нас сидить не одна людина, а кілька.



Ісабель Анхеліка Альєнде Льяна (ісп. *Isabel Angélica Allende Lloa*; нар. 2 серпня 1942, Ліма, Перу) – чилійська письменниця та журналістка. Родичка Сальвадора Альєнде (племінниця). Одна з найвідоміших латиноамериканських письменниць. Лауреатка Національної премії Чилі з літератури (2010). Книги Ісабель Альєнде видано тиражем понад 35 мільйонів екземплярів 27 мовами світу.

Батько Ісабель – Томас Альєнде, дипломат, двоюрідний брат Сальвадора Альєнде, який став у 1970 році президентом Чилі і загинув у вересні 1973 року під час військового путчу під керівництвом Аугусто Піночета. Ісабель зізнається, що, хоча вона бачила свого дядька рідко, тільки у вихідні, вона його дуже поважає. Тільки після його смерті вона зрозуміла, якою легендарною та героїчною особистістю був Сальвадор Альєнде.

Мати Ісабель – Франсіска Льяна, донья Панчіта. У 1945 році батьки Ісабель розлучилися, і мати Ісабель повернулася до Чилі з трьома дітьми. Дитинство Ісабель провела разом з іншими дітьми в дідовому домі. 1953 року, коли Ісабель було одинадцять років, її мати вийшла заміж вдруге за дипломата Рамона Уїдобрю. Сім'я дипломата багато переїжджала. Разом зі сво-

єю сім'єю дівчина жила спочатку у Ла-Пасі (Болівія), а з 1956 по 1958 роки – у Бейруті. З Бейрута сім'я повернулася до Сантьяго де Чилі, де Ісабель закінчила школу і познайомилася зі своїм першим чоловіком – інженером-будівельником Мігелем Фріасом. Вони одружилися 1962 року.

У 1959 – 1965 роках Ісабель зробила успішну кар'єру тележурналістки в інформаційній службі організації ООН з продовольства та сільського господарства. На телебаченні вона вела щотижневу передачу про програму ООН боротьби з голодом.

1963 року в Ісабель і Мігеля народилася дочка Паула. Родина Ісабель багато подорожувала Європою і деякий час жила в Брюсселі та Женеві. У 1966 році Ісабель разом із сім'єю повернулася до Чилі. Тут у неї народився син Ніколас.

Ісабель Альєнде швидко стала дуже затребуваною журналісткою та фахівцем з прав жінок. Вона започаткувала газету «Паула», яка була єдиним друкованим органом чилійських феміністок. У газеті також публікувалися статті про лівий уряд «Народної єдності», керований її дядьком Сальвадором Альєнде. Вона також вела гумористичну колонку в «Impertinence», видавала в Сантьяго дитячу газету «Коротунчик» («Mampero») і писала статті для кіножурналу «Magda Cine Ellas». Вона працювала на Сьомому та Тринадцятому каналах чилійського телебачення як ведуча різних популярних телепередач, у тому числі і «Розмови з Ісабель Альєнде», а також брала інтерв'ю, готувала репортажі та телевізійні дискусійні програми. У 1973 році в Сантьяго було поставлено її п'єсу «Посол».

У 1975 році Ісабель опинилася на еміграції у Венесуелі. Там вона працювала в каракаській газеті «Ель Насіонал» та викладала у школі.

У 1981 році, дізнавшись, що її 99-річний дідусь при смерті, Ісабель почала писати йому листа, з якого виріс її перший роман «Будинок духів». Роман одразу отримав світове визнання. На його основі датський режисер Білле Аугуст зняв фільм «Будинок парфумів» за участю Джеремі Айронса, Меріл Стріп, Вайоно Райдер, Гленн Клоуз та Антоніо Бандераса.

1988 року в Каліфорнії Ісабель Альєнде познайомилася зі своїм другим чоловіком Віллі Гордоном. 2003 року вона отримала американське громадянство. У романі «Паула», виданому 1994 року, Ісабель Альєнде згадує своє дитинство в Сантьяго та роки вигнання. Вона писала його у формі листів до своєї дочки, яка перебувала в комі і померла 1992 року. У 2015 році Ісабель Альєнде та Віллі Гордон розлучилися.

До середини 1980-х років за Ісабель Альєнде закріпилося звання найвідомішої латиноамериканської письменниці завдяки її романам «Будинок духів», «Кохання та п'єма» та «Ева Місяць». Як письменницю, Альєнде відрізняє вміння висловити у своїх творах особливості культури, історії своєї батьківщини та страждання свого народу. Її твори містять елементи латиноамериканського магічного реалізму, тому за нею закріпилося неофіційне звання Габрієля Гарсія Маркеса в спідниці. У творчості письменниці велику роль відіграють історія її сім'ї, її власна біографія.

Визнана письменниця-романістка, Ісабель Альєнде займа-

ється журналісткою, пише театральні п'єси та викладає літературу в кількох університетах. У журналістиці вона віддає перевагу питанням емансипації жінок та рівноправності статей і здобула популярність як автор критичних соціальних та феміністських журналістських матеріалів. Протягом багатьох років вона була рупором всіх чилійців, яких змусив замовкнути режим Піночета.

Для читачів творчість Ісабель Альєнде стала джерелом знань про латиноамериканський континент, його історію, культуру і політику. Ісабель Альєнде є лауреаткою численних літературних премій.

Книги Ісабель Альєнде все частіше виходять і в українському перекладі. Так, нещодавно у нас видано її роман «Японський коханець» (вийшов у 2015 році), а також збірку оповідань, об'єднаних єдиним сюжетом, «Оповідки Еви Луни» (вийшла у 1989 р.). Книжка «Оповідки Еви Луни» побудована за принципом «Тисячі й однієї ночі». Вона складається з двадцяти трьох оповідок – «Зіпсоване дівчисько», «Якщо ти зворушиш моє серце», «Подарунок для коханої», «Скромне чудо», ось назви кількох з них.

## Цитати Ісабель Альєнде

Можливо, вона боялася, що це грандіозне кохання, яке витримало стільки випробувань, не зможе пережити найжахливіше: спільне життя.

Неможливо знайти того, хто хоче бути знайденим.

Справедливість! Хіба справедливо, щоб у всіх було порівну? У лівинців – те саме, що й у трудяг? У дурнів – те саме, що й у розумних? Такого немає навіть серед тварин! Справа не в багатих і бідних, а в сильних та слабких. Я згоден з тим, що у всіх мають бути однакові можливості, але є люди, які не бажують нічого.

– Чому вона так бідно жила, якщо грошей у неї було достатньо? – закричав Естебан.

– Тому що їй не вистачало решти, – м'яко відповіла Клара.

Бідні не потребують благодійності, їм потрібна справедливість.

Ніколи не слід продавати землю. Це єдине, що залишається, коли нічого немає.

Бабуся пояснила їй, що благодать полягає не в смерті, адже вона в будь-якому разі настане, а у збереженні життя, що було б дивом.

Клара відповіла, що вона не повинна боятися мертвих, скоріше живих, адже, незважаючи на погану славу, мумії ніколи ні на кого не напали, навпаки, за своєю природою вони були досить боязкими.

Упаковка цінується більше, ніж вміст. Зовнішній вигляд товару – ось що важливо людям.

– Якщо ти не можеш зрозуміти, як працює телефон, – говорила Клара, – як же ти хочеш зрозуміти дива?

– Ви дуже змінилися, мамо, – сказала Бланка.

– Не я, дочко. Це світ змінився, – відповіла Клара.

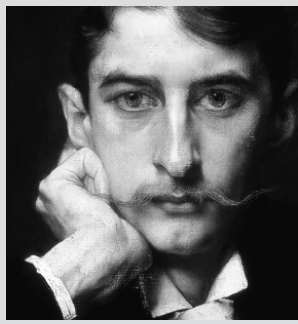
Померти – це як народитись: просто зміна стану.

Міняти треба не зовнішній світ, а внутрішній. Потрібно лікувати душу народу та кожного окремо. Звичайно, на це піде багато років і навіть покоління, і у нас з тобою не вистачить сил довести справу до кінця.

– Так було завжди, сину. Ти не можеш змінити Божого закону, – відповів йому батько.

– Ні, можна змінити, тату. Є люди, які його змінюють, але тут ми навіть не знаємо про них.





Наша газета постійно знайомить читачів з творчістю видатних письменників світу, в гарних українських перекладах.

Французький письменник, класик європейської і світової літератури Гі де Мопассан (1850 – 1893) – автор чудових, психологічно тонких романів, повістей, оповідань. У нашій газеті друкувалися його оповідання (вказуємо номер газети, і тоді ви легко

зможете знайти і прочитати цей твір на сайті газети «Світ-інфо» в Інтернеті): «Заповіт» (№ 1), «Денщик» (№ 11), «Кропильник» (№ 12), «Диявол» (№ 15), «Коштовності» (№ 19).

Жак де Рандаль, пообідавши на самоті в себе вдома, відпустив слугу і сів до столу, збираючись писати листи.

Отак наодинці з собою він проводжав кожен рік, пишучи та мріючи собі. У цей день він завжди немовби робив огляд усього, що сталося протягом року, всього, що закінчилося, всього, що вмерло. І в міру того, як перед очима його виникали образи друзів, він писав кожному по кілька рядків – сердечне привітання з Новим роком.

Отже і тепер він сів за стіл, відчинив шухляду, витяг звідти фотографічну картку жінки, якийсь час дивився на неї, потім поцілував і, поклавши її поруч із бюваром, почав писати: «Люба моя Ірено, Ви, напевно, одержали нещодавно невеличкий подарунок, який я Вам відіслав; сьогодні я залишився ввечері сам і взявся за перо, щоб сказати Вам...».

Тут рука його спинилася. Жак підвівся і почав ходити по кімнаті.

Вже місяців із десять мав він коханку, не таку, як інші, не якусь там шукачку пригод, не жінку з театрального світу, не з вулиці, а жінку, яку він любив і завоював. Він був уже не першої молодості, хоча й зовсім іще не старий, і ставився до життя серйозно, маючи позитивний і практичний розум.

Отже, заходився підбивати підсумки своєї пристрасті, достоту як щороку підводив рахунок своїх дружніх стосунків, порваних чи недавно зав'язаних, рахунок усіх подій, що ввійшли в його життя.

Перший шал кохання вже вгамувався, і він питав себе з точністю розважливого ділка, чим був для неї тепер, і намагався вгадати, ким стане в майбутньому.

Жак зазирнув у свою душу і побачив там велике і глибоке почуття, повне ніжності, вдячності та інтимної симпатії, – те, з чого народжуються міцні й тривалі зв'язки.

Він здригнувся від дзвінка... Відчинити чи ні? Але одразу подумав, що саме новорічної ночі й слід відчинити двері перед Невідомим, яке йде мимо й постукає, – хоч би яке це Невідоме було.

Він узяв свічку, пройшов через передпокій, відсунув засуви, повернув ключ, потяг двері до себе. Перед ним стояла його коханка, бліда, як крейда, тримаючись рукою за стінку.

Він пробелькотів:

– Що з вами?

Вона спитала:

– Ти сам?

Увійшла як жінка, що була тут не раз. Опинившись у вітальні, вона впала на канапу і, затуливши обличчя руками, гірко розридалася.

Він став коло неї навколішки, намагався відняти її руки від обличчя і зазирнути в очі.

– Ірено, Ірено, ну що з вами? – повторював він. – Скажіть мені, що сталося?

Тоді вона проказала крізь сльози:

– Я більше не можу жити так...

Він не розумів.

– Жити так?... Але як?

– Так. Не можу я більше жити... в себе... Ти не знаєш...

Я тобі не казала ніколи... Це жахливо... Я не можу більше... Мені надто тяжко... Він мене щойно побив...

– Хто, твій чоловік?

Ніколи Рандаль не бачив бур у цій сім'ї, бо навіть і гадки про них не мав, і от тепер розгубився перед таким раптовим відкриттям.

Він спитав:

– Але як же це сталося?

І тоді вона розповіла довгу історію, історію всього свого подружнього життя, починаючи від дня весілля. Перша сварка через дурницю, потім незгода з будь-якої причини, що зростала з кожним днем через несхожість характерів.

Чимдалі пішло гірше, і нарешті настав повний розрив, зовні непомітний, але безповоротний. Чоловік став дратівливим, похмурим, брутальним. А тепер перетворився на ревнивця: він ревнував Ірену до Жака і сьогодні після бурхливої сцени побив її. Вона рішуче додала:

– Більше ноги моєї в нього не буде. Роби зі мною, що хочеш!

Жак сів проти неї, торкаючись коліньми її колін, і взяв коханку за руку:

– Серце моє, ви припускаєтеся величезної і непоправної помилки. Якщо хочете покинути свого чоловіка, зробіть так, щоб вина в цьому лягала на нього, щоб не постраждала ваша репутація бездоганної світської жінки.

Кинувши на нього збентежений погляд, вона спитала:

– То що ж ти мені радиш?

– Вернутися додому і зносити це життя, допоки ви не змо-

нишком. Вам доведеться або втратити мене, або ж узяти до себе.

– Люба моя Ірено, в такому разі добийтеся розлучення, і я одружусь з вами.

– Так, одружися зі мною... років через два, а то й пізніше. Що й казати, ваше кохання доволі терпляче.

– Але ж зважте самі. Якщо ви залишитеся тут, він завтра поверне вас до себе, бо він ваш чоловік, і на його боці закон.

– Я не просила вас, Жаку, залишати мене неодмінно тут, я думала, що ви мене куди-небудь повезете. Мені здавалося, що ви мене для цього достатньо кохаєте. Виходить, я помилилася. Прощайте!

Вона повернулася і пішла до дверей так швидко, що він ледве встиг перейняти її вже при виході з вітальні.

– Зачекайте, Ірено...

Вона пручалася, не бажаючи більше нічого чути, зі сльозами на очах промовляючи:

– Пустіть мене... Пустіть... Пустіть...

Він силоміць посадовив її і знову став коло неї навколішки. Наводив усілякі докази й давав поради, намагаючись довести, який безглуздий та небезпечний її намір. Він не забув нічого, що треба було сказати, аби умовити її, самою ніжністю своєю прагнув переконати.

А оскільки вона холодно мовчала, він просив, благав

– Усе... все, що ти передумав, перш ніж отак змінити своє рішення. Тоді я знатиму, що робити далі.

– Але я зовсім і не думав нічого. Я мусив тебе попередити, що ти збираєшся вчинити безглуздо. Ти наполягаєш – тоді я прошу своєї пайки цього безглуздя, навіть вимагаю її.

– Щось не віриться, що ти так швидко передумав. Якось несприродно.

– Послухай, моя люба, тут справа не в жертві й не в самозреченні. Того дня, коли я відчув, що покохав тебе, я сказав собі те, що повинні говорити всі закохані в такому випадку. Чоловік, котрий кохає жінку і прагне взаємності, котрий, врешті, домагається свого і бере її, тим самим вступає з нею в священну угоду. Це стоїть, звичайно, такої жінки, як ви, а не жінки, чиє серце доступне всім. Одруження, що має великий суспільний сенс, велике правове значення, в моїх очах важить з морального погляду небагато, якщо взяти до уваги умови, за яких воно, як правило, відбувається. Отже, коли жінка, зв'язана цими законними узами, не любить свого чоловіка і не може його любити, коли вона зустрічає мужчину, що їй до вподоби, і віддається йому, і коли мужчина вільний і бере цю жінку, – я кажу, що вони єднаються у добровільний союз, куди міцніший за той, що скріплений тихим «так», пошепки сказаним у присутності мера, оздобленого триколірною перев'яззю.

Я хочу сказати: коли вони обоє люди порядні, то їхнє єднання мусить бути ще глибшим, міцнішим, чистішим, аніж якби воно було освячене всіма таїнствами світу. Така жінка ризикує всім. І саме тому, що вона це знає, тому, що вона все віддає – серце своє, тіло, душу, честь, життя – саме тому, що вона задалегідь готова до всіх можливих нещастя, небезпек, катастроф, саме тому, що вона зважилася на вчинок відчайдушний і сміливий, знехтувала всі перешкоди – і чоловіка, який її може вбити, і світ, що може її відштовхнути, – саме тому вона гідна шани у своїй подружній невірності; і тому її коханець теж мусить усе передбачити і цінувати її над усе, що б там не сталося. Мені нема чого додати. Спочатку я діяв як людина обачна, що повинна була вас попередити, тепер у мені залишився тільки той, хто вас кохає. Наказуйте!

Сяючи від щастя, вона затулила йому уста поцілунком і зовсім тихо промовила:

– Це все неправда, любий, нічого не сталося, чоловік і гадки ні про що не має. Мені просто хотілося побачити, що ти робитимеш; і так кортіло дістати... новорічний подарунок... подарунок твого серця... крім іншого подарунка – сьогоднішнього кольє. А ти подарував мені його, я тобі за нього вдячна безмежно... Господи, яка я щаслива!

– Це все неправда, любий, нічого не сталося, чоловік і гадки ні про що не має. Мені просто хотілося побачити, що ти робитимеш; і так кортіло дістати... новорічний подарунок... подарунок твого серця... крім іншого подарунка – сьогоднішнього кольє. А ти подарував мені його, я тобі за нього вдячна безмежно... Господи, яка я щаслива!

– Це все неправда, любий, нічого не сталося, чоловік і гадки ні про що не має. Мені просто хотілося побачити, що ти робитимеш; і так кортіло дістати... новорічний подарунок... подарунок твого серця... крім іншого подарунка – сьогоднішнього кольє. А ти подарував мені його, я тобі за нього вдячна безмежно... Господи, яка я щаслива!

## Гі де Мопассан

# Новорічний подарунок

## Оповідання

– Так, мій чоловік.

– А!

Він дуже здивувався, бо ніколи не міг припустити, що її чоловік може бути такий брутальний. Адже він належав до вищого світу, ходив до аристократичних клубів, їздив верхи, бував у театрі, займався фехтуванням; його всюди знали, цінували, про нього говорили, манери його були дуже галантні, розум дуже обмежений, освіченості і природних здібностей йому бракувало, що й треба для того, аби мислити, як усі інші виховані люди, і шанувати всі великосвітські забобони.

Здавалося, він ставився до своєї дружини саме так, як це й належить у середовищі багатих і родовитих. Він доволі цікавився її бажаннями, здоров'ям, туалетами і давав їй, властиво, цілковиту волю.

Відколи Рандаль став приятелем Ірени, він дістав право на щирий потиск руки, яким усякий обачний чоловік обмінюється з приятелями дружини. Але коли Жак, побувши вже якийсь час приятелем, зробився коханцем, його стосунки з чоловіком, як і годиться, стали ще ближчими.

жете розійтися або домогтися розлучення, зберігши ваше добре ім'я.

– Хіба не підло те, що ви мені радите?

– Ні, це розважливо й обачно. У вас високе становище у світі, вам необхідно зробити все, щоб не втратити доброго імені, друзів. І зглянутися на родичів. Цього аж ніяк не слід забувати, а тим паче не можна отак зопалу поривати з усім.

Вона звелася роздратована:

– Та ні, я більше не можу, кінець, кінець, усьому кінець!

Нараз, поклавши руки на плечі коханця і дивлячись йому в очі, спитала:

– Ти мене любиш?

– Так.

– Правда?

– Так...

– Тоді залиш мене в себе.

Він вигукнув:

– Залишити тебе в мене? Тут? Та ти з глузду з'їхала! Це ж усе одно що втратити тебе навек! Втратити безповоротно! Ти божевільна!

Вона заговорила поволі і з гідністю, як жінка, що усвідомлює вагу своїх слів:

– Послухайте, Жаку. Він заборонив мені бачитися з вами, і я не збираюся далі грати цю комедію і приходити до вас

вслухати його, повірити йому, зробити так, як він радить.

Коли скінчив, вона сказала:

– Чи ви маєте намір відпустити мене тепер? Пустіть мене, я хочу піти.

– Зачекайте, Ірено!

– Пустіть мене!

– Ірено... ви вирішили остаточно?

– Пустіть мене!

– Скажіть мені тільки, чи ваше рішення, ваш божевільний намір, про який ви ще гірко пошкодуєте, – остаточний?

– Так... Пустіть!

– Тоді залишайся. Ти добре знаєш, що тут ти вдома. Завтра вранці ми поїдемо.

Вона підвелася, незважаючи на його слова, і сухо проказала:

– Ні. Надто пізно. Я не хочу жертв, мені не потрібні подвиги самозречення.

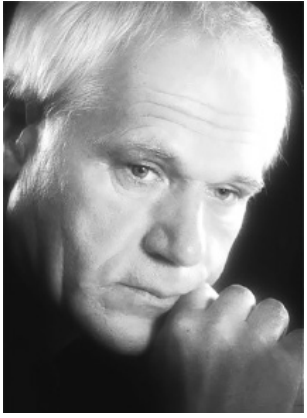
– Залишайся. Я зробив усе, що мусив зробити, і сказав, що треба було сказати. На мені більше не лежить відповідальності за тебе: моє сумління спокійне. Кажі, чого ти хочеш, і я послушаюся.

Вона знов сіла, якийсь час мовчки дивилася на нього, потім спокійно сказала:

– Тоді поясни.

– Що тобі пояснити?





## Петро Антоненко «Вечірнє танго»

У Чернігові на початку року вийшла друком ця книга прози і поезії. Це четверта книга автора. Всі видані в Чернігові. У 1994 році – книга прози «Бабине літо». У 2001 році – книга «Свіча», проза і поезії, у 2017 році – книга «Стріла», яка повністю відтворила книгу «Свіча». Нова книга відтворює майже все з трьох попередніх книг автора. Та-

кож друкуються нові твори, останніх років. Це п'єса «Вечірнє танго», оповідання «Палац». Досі вони були надруковані лише в газеті «Струна» (відповідно у номерах 10 і 8, можна прочитати на сайті газети «Світ-інфо», за адресою <http://svit11.wordpress.com>). Взагалі ще не друкувалися есе «Листи незнайомці» і цикл віршів «Наше літо» (14

поезій). Серед друкованого вперше також оповідання, вірші, бардівські пісні автора.

Книга видана в обласному видавництві «Десна» в гарному поліграфічному оформленні.

Автор безкоштовно передав понад пів сотні книг бібліотекам Чернігова і районів. Також книга «Вечірнє танго» є у продажу в Чернігівському

Культурно-мистецькому центрі «Інтермеццо» (вул. Шевченка, 9).

Книгу розміщено в електронному варіанті в Інтернеті. Ось посилання: <https://issuu.com/sergiykordyk/docs/>

В № 11 нашої газети було надруковано частину розділу книги під назвою «Листи Незнайомці». Друкуємо ще один фрагмент цього есе.

Петро Антоненко

### ВЕЧІРНЄ ТАНГО



## Листи незнайомці Роман Роману

Років 30 з лишком тому, в часи Перебудови (цікаві були часи), я читав чимало літературних журналів, і українських, і «Москва», «Новый мир» та інше. Тоді до нас прийшла, повернулася велика й закрита до цього, заборонена література.

І ось в одному нашому журналі прочитав прозу під назвою «Біла Шапочка». Виявилось, це фрагмент роману Володимира Винниченка (теж повернутого в наше читання політемігранта) «Записки Кирпатого Мефістофеля». Тоді ще мене зацікавила й винниченкова лексика, київська мова початку ХХ століття.

І ось учора, окрім всякого, найбільше читав саме це. При тому, не всуціль весь нудний роман про нашу гнилу (ще чи вже тоді) інтелігенцію того часу, а вибірково. Саме фрагменти про Білу Шапочку (роман і побудований фрагментами), про цю загадкову київську дівчину, в яку раптово закохався головний герой роману. Щось таке повело мене повернутися до цієї прози, цього сюжету.

Новела, яка вам запам'яталася, називається «Вербові калачики», як символ втраченого в житті. Це, мабуть, найбільш автобіографічне у мене. Взагалі щодо автобіографічності. Її не варто розуміти спрощено, як белетризовані епізоди життя автора. Але це автобіографічне в тому сенсі, що, крім дійсно якихось епізодів життя автора, головне – це було в його житті, автор це бачив, чув, знає, це було з людьми, котрих він зустрічав.

Весняний день у новелі (звісно ж, це Чернігівський Вал) – це точний епізод мого життя. Поза тим днем – дофантазоване, окрім епізоду мого нещасного походу на якусь фабрику. Фінал у стилі О. Генрі – абсолютна фантазія. Але все разом – вийшла сумна новела про лютерею життя, в яку ліпше не грати.

До речі, «південне місто з абрикосами і акаціями», реальне теж, з'явилося ще раз у моїй п'єсі «Вечірнє танго».

Загалом же я «прочитуюся» у своїх творах, звичайно ж, опосередковано. Навіть у великому оповіданні «Стіна», зі значним автобіографічним елементом, у цій поліфонічній паралельній оповіді-сповіді чотирьох персонажів. Тут я є навіть у обох жіночих образах, але в більшості, звичайно, у двох чоловічих, найперше – це Поляков.

В цьому оповіданні цікавий заключний епізод – червневий нічний свіжий дощ, на гарячій пристрасній героїні. І є одна блискавка, дійсно, фраза «Струни дощу танцювали на асфальті». І далі про одночасні пахощі того, що не

може бути одночасним: бузку, липового цвіту і спілих яблук. Але я так це відчув.

З новою новелою чи, може, роману: «Якось у неї промайнула думка: «Може, ми далеко зайшли?» І тут же інша: «Ми ще нізвідки не вийшли». З несвободи – точно.»

Інколи буває така втома, відчуття, що все це роблю, перебуваючи на острові. Добре хоч, що населення цього острова ще не втратило глузд, може, тому, що населення це – я один. Відтак позбавлений синдрому думати натовпом.

Так набридає все життя ходити «за годинниковою стрілкою».

Я не «кокетую» і не лукавлю, говорячи, що допускаю, що в чомусь помиляюсь. Бо постійно в сумнівах, як і належить «гнилій інтелігенції», як нас часто називають. Ї інколи заздру людям, котрі мають твердокам'яні чи й дубові переконання. З одного боку, сумніви убезпечують від «думання натовпом», підмеквання тим чи тому, хто гучніше каже. З іншого – постійне відчуття, що ти якийсь «не весь», не цілісний.

Не треба зайве щось говорити, й не стільки щоб не «палитися», а просто. Хемінгуей радив: краще письменнику щось не договорити, ніж перебалакати. А це є китайська мудрість: «Несказане слово – твій раб, сказане – твій господар».

Без зустрічей нема прощань. І наскільки радісні перші секунди зустрічі настільки ж сумні секунди останні. І от яке відчуття сильніше – перше чи друге? Радість зустрічі чи сум прощання?

Останніми днями дивлюся польські фільми, в оригіналі, щоб не забувати мову. Вчора дивився фільм «Tam i z powrotem» («Туди й назад»), знятий у 2002 році. Драма-детектив. Час дії – Польща 1960-х років, тоталітарний режим, майже як в СРСР. І два головні герої, невгодні режиму, які прагнуть вирватися з комуністичної Польщі на Захід. Лікар і художник. Блискучий акторський дует. Першого грає Януш Гайос (Janusz Gajos), другого Ян Фрич (Jan Frycz), дуже відомі актори польського театру і кіно. Як завжди, й сильна, насичена музика.

Білоруський ансамбль «Пісняри» співає знаменитий польський Полонез Огінського «Прощання з Батьківщиною». Виконання просто чудове на всіх трьох мовах, білоруською, українською, польською.

Дочитав перший том чотиритомника Стефана Жеромського, котрий у польській літературі ніскільки не менш значимий, мабуть, і рівний з Генріком Сенкевичем.

А це Тадеуш Доленга-Мостович, дуже популярний письменник Польщі міжвоєнного часу. Автор знаменитого роману «Знахар», за яким Єжи Гоффман зняв ще знаменитіший фільм. Тадеуш народився у Вітебській губернії Білорусі, що тоді була в складі Польщі. Був і журналістом у Варшаві. Встиг написати більш як 10 романів, хоч прожив усього 41 рік. У вересні 1939 року, при початку світової війни, коли на Польщу напали Німеччина і СРСР, він, будучи польським офіцером, загинув, був убитий радянськими військовими.

Відомий сатиричний роман Доленга-Мостовича «Кар'єра Никодима Дизми» я вже читав. Із задоволенням подивився і знятий за ним польський багатосерійний телефільм.

Почав шукати ще щось. І ось у бібліотеці виявилось кілька його книг, причому й нові, адже в останні роки письменника знову почали активно видавати. Я взяв роман «Три серця». Дуже цікавий. Польща початку ХХ століття, сюжет не менш напружений, ніж у «Знахарі».

Суть роману «Три серця», як коротко, така. Жінка пробує стримати, зупинити, загасити, викреслити з життя це кохання. Мужчина, той, – не пробує нічого, йому все зрозуміло, без різних сумнівів.

В романі – любов, родинні таємниці дворян, столична богема. І стільки тонких психологічних моментів, фраз-афоризмів, гумору, особливо в описанні богемі. І вкотре переконує, ну нащо мені читати писання наших новомодних?

З нового роману. «Поки що не хочу, точніше – не можу, ще точніше – не маю сил, відтак – не можу, відтак – не хочу поки що вас бачити».

А я читаю, і з величезним задоволенням. Одночасно – значить, щовечора почергово, по 10 – 15 сторінок кожного, але всі три книжки в один вечір. Етель Ліліан Войнич, «Зніми взуття твоє». Флобер, «Мадам Боварі». Ремарк, «Три товариші». Англія, 18 століття, Франція 19-те, Німеччина 20-те.

Ще маленький екскурс у польську естраду. Zbigniew Kurtysz & Maciej Maleńczuk «Cicha woda» – так набирається в YouTube. Шлягер варшавських кабаре «Тиха вода». А Збігнев Куртич – роль кабаре. Народився у Львові у 1919 році в родині музиканта, помер у Варшаві 30 січня 2015 року, майже у 96 років. Це концерт в Ополь, 2005 рік, святкування 80-річчя Польського радіо. Пану Збігневу 86 років, а як співає!

Мацей Маленчук – популярний нинішній співак. До речі, в підписі сказано, що це дует джентльмена Куртича і лобуряки польської естради Маленчука – хлопак дійсно веселий. І чудова реакція залу на пісню, якій більше років, ніж більшості глядачів.

У Ремарк є «канон» 5-книжка: «На Західному фронті без перемін», «Час жити і час помирати», «Триумфальна арка», «Три товариші», «Чорний обеліск». Зараз, і чомусь вперше, читаю «Три товариші». Але не так давно читав якраз менше відомі і також чудові романи письменника. «Тіні в раю», дуже сильний. Ось уривок з моєї публікації про роман. «Ось на цьому тлі й розгортається основна сюжетна лінія роману – кохання головного героя і Наталії. Тут твір дійсно автобіографічний. Адже це є віддзеркаленням дійсного кохання, яке пережив Ремарк в Америці. А його коханою була французька російської крові Наталія Палей. Це дуже колоритна особа. Досить сказати, що вона царської крові, внучка російського імператора Олександра II. Батько її – Великий князь Павло, шостий, наймолодший син імператора Олександра II, рідний брат наступного царя Олександра III. Отже, Наталія була двоюрідною сестрою останнього царя Миколи II».

Цікаво, що одним з батьків-засновників нової Польщі був Ігнацій Падеревський, видатний польський композитор і піаніст, прем'єр-міністр у 1919 році, дипломат. Народився в селі Курилівка на Вінничині, помер у 1941 році, у віці 81-го року, в еміграції в США, у Нью-Йорку. Нам би таких композиторів.

Сильна вистава Мінського Національного академічного театру ім. Янки Купали за п'єсою відомого білоруського драматурга Андрія Макайонка «Затюканий апостол». Є в Інтернеті. Психологічна, філософська драма, її краще дивитися у певний настрій.

Увечері прочитав у Фейсбуці про те, що читати, щоб полюбити Укрліт. Добре хоч, що про кладику, а не сучий укрліт, тобто Сучукліт. Хто така авторка списку – не маю поняття, відтак чого це я маю прислухатися до неї. Двадцять інших людей запропонують свої списки, з іншими творами нехай навіть цих письменників. Втім, розумні люди поблагливі-іронічно ставляться до подібних списків, рейтингів і т. д. Врешті, добре, що зайве привернуто увагу до нашої літератури. Все ж, для цікавості пройшовся по цьому списку, глянув, що читав саме з цих творів? Котлярєвський, Гоголь, Квітка-Основ'яненко, Франко, Кобилянська, Винниченко, Коцюбинський, Леся Українка, Йогансен (навіть! саме ту модернову повість), Куліш, Вишня.

Начебто немало. Хоча чи не по кожному автору можу запропонувати інші твори. Наприклад, блискучий роман Франка «Перехресні стежки».

Книжка про фільм «Покаяння» («Покаяние»). Геніальний грузинський фільм Тенгіза Абуладзе, 1987 рік. Грузинське кіно взагалі дуже сильне. Картина – один з символів Перебудови. Книжка дуже цікава. Повний сценарій фільму, інтерв'ю режисера, доволі нешаблонне, великий фото ряд.

А. Михайлов, «Точка пули в кінці». Життя і творчість Володимира Маяковського. Цікава і трагічна постать. Українець по батькові, поет, що у 37 років поставив крапку своєму життю пострілом з револьвера.

Паралельно читаю його ранні поеми, цей крик проти міщанства, сірятини, цей гімн неймовірній Любові.

Маяковський хворів на соціалізм? Не більше, ніж обидва сини Михайла Коцюбинського. Обидва розстріляні режимом, якому служили. Особливо Юрій, котрий в обозі російського есера Муравйова йшов на Крути і потім Київ, котрий бомбардував нашу столицю.

Але я про Маяковського. «Мама! Ваш син болен. Мама! У мене пожар сердца!»

Читаю різне, як завжди, по кількох сторінок з кількох книг. Ремарк, Цвейг (досі не читане – роздуми про автобіографію Казанови, Стендаля, Толстого, блискучі думки про те, що людина завідомо не може бути правдивою щодо подій своєї життя), Чапек, Джером, Коллінз (улюблений «Місячний камінь»), Шукшин.

Йду чарівною Варшавою, з нинішнього центру міста до її історичного – Старого М'яста. Це вулиця Краківське Передмістя, що веде туди. Тут Костьол Святого Хреста, де похоронене серце Шопена. Поруч пам'ятник Миколаю Копернику. А ось два пам'ятники видатним письменникам, вони за якісь кількості метрів один від одного. Височезний, навіть дещо помпезний «памнік» Адамові Міцкевічу. П'єдестал, постамент – уже сам по собі величний пам'ятник. І ось неподалік – Болеслав Прус, автор знаменитого роману «Лялька». Яка ж відмінність між пам'ятниками! Болеслав Прус взагалі без п'єдесталу. На початку скверика, наче вийшов прогулятися. Він і прогулювався тут, мешкав неподалік. Зі своєю собачкою, яка теж – пам'ятником, поруч. А далі по цій же вулиці – пам'ятні дошки на честь героїв роману Пруса, на будівлях, де вони «мешкали». Звісно, умовно, але яка любов поляків до цього роману!





**Володимир Іванович Фриз народився 1948 року. Заслужений лікар України, завідувач відділенням ендопротезування Чернігівської міської лікарні № 2. Один з провідних фахівців України в цій царині медицини. Пише прозу і вірші, в тому числі поезії польською мовою. Лауреат обласної літературно-мистецької премії імені Леоніда Глібова (2017 р.), встановленої у 2002 році літературною спілкою «Чернігів» та журналом «Літературний Чернігів». У нашій газеті було надруковано кілька колоритних оповідань автора з циклу про Київ – «Історії неповторного Подолу» (в № № 1, 6, 11, 12, 16).**

Жили собі два чоловіки. Одного звали Ярослав, а іншого Ніканор. Ім'я Ярослав славить Ярило. А Ніканор – незвичне ім'я, але не в імені справа, важливо, яка людина. Рід Ярослава в селі Русинівка жив з давніх часів. Десь від князів Ігоря і Олега. А може, ще давніше, як тільки держава Київська Русь зародилася. Населення села русинами або русичами себе називали. Одним словом, родовід Ярослава мав більше як тисячу років.

Ніканорове плем'я мокшів раніше кочувало світами десь за горами Уральськими і з ординцями прибуло у ці краї та поселилося на березі ріки Смердної в улусі Москаль, не так вже й далеко від села, де жив Ярослав. Коли Золота Орда канула в Лету, ординський улус перейменували на село Москальово.

Важко вгадати, з чого жив. Діти в нужді росли, то Ярослав з жалості давав на дітей коли картоплю, коли гречку, а коли кавалок м'яса або сала. І Ніканорові роботу пропонував, аби гроші на прожиток сім'ї міг заробити, та навчав, як свою справу розпочати.

Але працювати Ніканор не хотів, а що заробляв – те пропивав. Кріпацтво в селі завів, а злидні не покидали його і людей. Далі почав гроші у Ярослава позичати, та повертати забував. Тому перестав Ярослав милостиню давати, і з того часу Ніканор ворогом почав його обзивати та погрожував, що навідається в Русинівку з синами.

З часом пішли околицями розмови, що Ніканор з синами грабунком займається. Нападає на сусідні села.

Якось захопили вони село Казанських татар, а з часом погра-

чати їх до москальовського міра. Так з грабунку, а не з труда, у Ніконора появилися гроші. Почав багатіти, збудував собі хату високу з балконами, аби зручно нужду справляти. І все це високим, зубатим парканом обгородив, з червоної цегли, та на кутах вежі круглі зі шпильми звів.

Та Бог завжди на шельму шле випробовування. Підійшло до стін Москальова військо бусурманське, аби захопити його. А банда опричників не здатна була село захистити, вмiла тільки грабувати. То прибіг Ніканор до Ярослава благати про допомогу.

Як не допомогти сусідові, мовив Ярослав і послав своє військо козаче на допомогу, що враз прогнало нападників. Та зло і підлість меж не мають. Запросив Ніканор, начебто з вдячності за порятунок, козаків на свято перемоги у Москальово. Накрив столи з напоями солодкими та міцними та долив до них снодійне зілля. Коли козаки заснули, опричники вбили їх. Так Ярославове село втратило захисників і почало бідніти. От тоді прийшов Ніканор до Ярослава з вимогою йти під владу його села, та ординську спілку створити, аби грабунком займатися. Відмовився Ярослав і за це, якраз перед зимою, не отримав дрова, за які ще літом заплатив Ніканорові. Так повторювалося кілька років підряд, саме перед Новим роком, коли морози найлютіші. То почав Ярослав купувати хмиз і дрова в інших селах.

Тоді Ніканор зчинив галас, що Русинівка шукає спільників, аби напасти на Москальово, а сам зібрав військо опричників і пішов війною на Русинівку.

Та побачили сусіди чесні таку наругу над мирним народом, піднялися сусідні і далекі села та почали допомагати Русинам, бо теж відчували на собі жорстокість і підступність москальовців. Допомогали зброєю, фуражем, харчами. Опікувалися дітьми, у яких опричники закатували батьків, та давали притулок людям, у яких вороги спалили хати. Щодня прибували воїни навіть з інших країв, аби допомогти русинам боротися з окупантами.

Не вдалося опричникам захопити Русинівку, вигнали їх за межі села, і тоді серед опричників розпочався бунт. Та який, що пішли опричники проти Ніканора. Колишній дяк зрозумів, що в скорому часі прийдеться йому спільно з Ніканором стати перед судом за вбивства і гвалт. Додав він до церковного вина трунку та пригостив Ніканора, а коли той у страшних муках сконав, запропонував Ярославові Мирову угоду. Далі забрав опричників з під Русинівки та об'явив себе спадкоємцем Ніканорових маєтків. А Ярослав з допомогою сусідніх і далеких сіл відбудував зруйноване війною село. Стало воно краще, ніж до війни. І зажили в ньому Русини щасливо та мирно. Бо правда завжди перемагає брехню, а добрі вчинки нищать зло.

#### ПРИМІТКИ

\*Сарака – бідолога

\*\*Виходок – туалет.

**Ніна Іванівна Горбань працює старшим бібліотекарем Прилуцької центральної міської бібліотеки імені Любові Забашти. Пише поезію, яка друкувалася в нашій газеті, а також прозу.**



Ніна ГОРБАНЬ

## Прилуки осінні...

Іти містом і не поспішати – давня мрія, можливо, не тільки у мене. Місто – мурашник, який запрограмували на прискорений темп. Люди поспішають, перетворюються на якісь механізми, які просто ідуть – без емоцій, без хоч якогось виразу обличчя, без цікавості до навколишнього. Квітнуть квіти, виблискують бані церков, шумлять фонтани, щебечуть птахи. Схилила голову над читанням Любов Забашта, яка застигла у бронзі і щодня вітається з містянами своєю незмінною посмішкою. Про що її книга? Який у неї зміст?

Мабуть, іще про дружбу народів, про комуністичну партію і передовиків виробництва. Хто зна? А можливо, про Хвильового чи Стуса, про Соловки чи жінок у фуфайках на колгоспному току? Але точно не про війну з дорогим братом.

Це зараз вона чує «Пливе кача», бачить людей у формі, у чорних хустках, все таких же заклопотаних і пригнічених, чи ба – згорьованих, убитих лихом, і не може повірити, що це відбувається у її рідних Прилуках. Скільки уже відпливло із тим качам у річку пам'яті...

Колісь у самому центрі міста стояв пам'ятник Леніну. До нього злітали голуби і постійно воркотали йому правду: що за спиною у нього стоять церкви, що люди у них хрестять дітей, освячують великодні і спасівські дари, вінчаються. Тепер на цьому місці збираються люди, щоб провести в останню путь воїнів, які виборюють і дзвон українських церков, і колір українського неба, і майоріння жовто-блакитного стягу.

На площі завжди багато голубів. Їх приходять годувати мами з дітками, люди, які мають не прилуцький акцент (їх зараз багато у нашому місті), літні люди.

### Вірші Ніни ГОРБАНЬ

\* \* \*

Сьогодні балую себе...  
З малини чай, телленькі капці,  
І кіт під боком – це святе –  
Його муркіт в м'якенькій лапці.

Жовтневий проблиск за вікном  
Пробіг по стінах, впав на лавці,  
Концерти жовтня в унісон:  
Граки – солісти й виконавці.

Вистукує старий горіх  
Новий рингтон у такт із світом  
Я ж чую звук, майже півтон, —  
То так роса стікає з вікон.

\* \* \*

Тягучий солод денної печалі  
В кленовій шалі жовтень загортав,  
Лягався ранків, росяних причалів  
І власне золоту всім щедро  
роздавав.

Вони також люблять це місто, вірніше, вони полюбили його, бо воно дало їм прихисток.

Місто фестивалів, ярмарків, неймовірних проєктів приносило між садків і парків. Воно кличе людей на шлях із квітами, бо з'явився новий маршрут – «На щиті». У свій голосовий додаток воно добавило голос сирен, приближення двохсотих і тривожний звук рингтонів. Воно вигукує на зібраннях, на зустрічах, на уроках, на урочистостях «Слава Україні!» і знає наперед відповідь – «Героям слава!»

Це місто навчилося ходити по трояндах. По отих неймовірних квітах, які дарують на побаченнях, на весіллях, у дні народження дітей. Сьогодні ними устеляють дорогу, продовжуючи в останню путь воїнів, які собою закрили і наше місто, і всю країну, і кожного з нас.

Кипить ринок осінньою суетою. Помідори, капуста, перець, виноград... Скільки волонтерів зберуть продукцію прилуцьких господинь і повезуть на фронт!!!

Звучить скрипка десь у парку. Слухає Любов Забашта мелодію Скорики, яку виплакує на струнах інструменту вихованка Школи мистецтв. У футлярі грошові купюри, які кидають перехожі дівчинці за її працю. Вона збирає батькові на бронік, бо так хоче, щоб той бронезилет допоміг йому залишитись живим. Вона неймовірно стареться зіграти правильно, навіть краще, ніж на екзамені.

Юнак і юнка весело сміються. Вони вривають у цю застиглу картину меланхолії своїм оптимізмом, позитивом і жадою до життя. Це для них шепоче листя каштанів і лип: любі!... цвірінкає горобець: живи!... виклихають дзвони: віруй!

Місто стихеної ходи і осінньою настрою.

Все так хотів влодобати ще юнку –  
Та сиву айстру сонцем пригощав...  
І не було ні сил, ні порятунку –  
Прив'яли квіти, й сад вже  
завмирав.

Мовчало птаство. Оси з винограду  
Ще допивали літа згірклиї мед.  
А сонний жовтень плентався позаду  
Й вітрам на плечі ніс  
руденький плед.

\* \* \*

Уже палають осені заграви,  
Та в неба сукня ніжно – голуба.  
Легка печаль усласть поміж нами,  
Немов німа циганська ворожба.

І сонце ще у світлій каруселі  
Вигойдує заніжене тепло...  
Але мовчать сердечні менестрелі...  
Стоїш один, як сушене стебло.

Не треба лиш  
впиватись пустослів'ям.  
Послухай тишу і повір без слів  
У час мовчань, у пору передзим'я  
Кленовий бог зустрінеться нам велів.

### Володимир ФРИЗ

## Сусіди

### Бувальщина з передбаченням

Батьки Ярослава жили в достатку, землі мали родючі, працювали добре, то і дітям своїм допомогли на ноги стати. Добрі хати та великі стодоли збудували, господарку прибуткову розпочали підсобили. Потім Ярослав вже сам збудував кузню і млин на річці та броварню на краю села. А ще робив бочки дубові, колеса і вози вагові.

Село теж багатіло, бо русини народ працьовитий, землероби невтомні і будівничі вправні. Тож село швидко розрослося будівлями та промислами різними. А землі тут чорноземи плодovitі, що куди зерно не кинь, враз проростає. Ріка і ставки рибою багаті, сади плодами смачними обвішані. А за селом пасіки з медами солодкими та на лугах неміряно корів молочних, овець, що руно дороге мають. І птиці різної тут було незліченно, гусей та індиків, качок, куріпок і курей. І ніхто не знав, де чіп. Як є потреба – лови, вари, запікай чи смаж.

А от у Ніканора, що з сусіднього села, справи не йшли, наче пороблено було. Хоч лісів, багатих на деревину, дичину та різну ягоду, не зраховувати. І ріка повна риби, а землям краю не видно. Та продаючи тільки хмиз і дрова, що жінки з дітьми назбирали, багатим не будеш.

Та Ніканор замість працювати байдикував, днями лежав на заваляній своїй халупі, що по вікна в землі і глиняна підлога. Навіть, сарака\*, виходка\*\* коло хати не спромігся збудувати. То й справляв рід його нужду, де прийдеться, а помий через вікно виливав.

Так і жив. З жінкою хмільний забавлявся, що в халупі діти не містилися. Смердючу брагу пив, бо тями не мав, як пиво зварити чи як з браги горілку вигнати.

бували Сибірських татар. Потім розділили молдавське село на ворогуючі табори, що війна розгорілася в Трансдністрії. Далі напали на села Кавказців, де теж розпалили протистояння. Хоч лінійний був Ніканор до роботи, та вдачу мав злу і підступну, бо користувався правилом – розділяй і володарюй. В такий спосіб розпалював ворожнечу між народами, а коли ті втрачали силу від протистояння, не тільки грабував їх, але податтю обкладав та в кріпацтво заганяв.

Не сподобалися Ярославові діла неправедні сусіда. Порадив за божими законами жити. Навіть прислав дяка, аби той на путь істини того настановив та привчив жити за божими законами. Та Ніканор швидко навчив дяка брагу пити, аж до запоїв, а ще – красти і продавати ладан, аби купувати горілку. За це відлучив його головний священник від церкви. Та за якийсь час Ніканор самочинно призначив дяка патріархом і збудував у селі велику церкву. В ній і почали правити на свій лад, не маючи на це дозволу і права. А ще розпускали чутки, що віра у Русинівку неправильна, і почав анафему на Ярослава в час вечірньої проповіді співати.

Та не зупинилися на цьому Ніканор і колишній дяк. Почали повсюдно кричати, що насправді москалівці є русинами, а русинівці – то кріпаки-малоруси. Як не дивно, але знайшлися люди, що ходили до тої церкви. А чому? Бо Ніканор поїв їх брагою, святим військом опричним нарід та благословляв на грабунки. А дяк, що вже звався «патріархом всія округи», гойда з амвона репетував та закликав населення Москальова хресним походом йти на Русинівку та інші села, аби силою залу-





Пономаренко (Кириченко) Любова Петрівна (нар. 25 травня 1955 р., с. Іванківці Срібнянського району Чернігівської області) у родині вчителів. Член Національної спілки письменників України.

Закінчила Ніжинський державний педагогічний інститут імені М. Гоголя. Працювала вчителькою сільських шкіл Срібнянського району. Потім – на посаді завідувачки відділу районних газет Чернігівщини та Київщини.

З 1987 року мешкає на Полтавщині. Працювала вчителькою, журналісткою. Нині на творчій роботі. Мешкає у м. Гребінка.

Авторка видань у Києві, Львові, Миколаєві книжок: «Тільки світу» (1984); «Дерево обличчя» (1999); «Ніч у кав'ярні самотніх душ» (2004); «Портрет жінки у профіль з рушницею» (2005); «Помри зі мною» (2006), «Сине яблуко для Ілонки» (2012).

Її твори увійшли до антологій: «Десять українських прозаїків. Десять українських поетів» (1995, новели), (1997, новели), (2002, новели), в антології української «жіночої» прози та есеїстики другої половини ХХ — початку ХХІ століття (Львів, 2005) та ін. Твори друкувалися німецькою, японською, сербською мовами. Літературні премії – «Благовіст» (1999); імені Олеса Гончара, Полтавська обласна ім. Панаса Мирного (2005), Чернігівська обласна ім. М. Коцюбинського (2016).

Її оповідання надруковано в нашій газеті в номерах 1, 9, 19.

Вранці виходиш з дому і потрапляєш до людського потоку, що пульсує чистим світанком. Цей потік виплеснуло розхлябані двері, немиті сходи і поламані ліфти. Квартири з прогнилими віконницями. Автобуси з прокуреними водіями. Він рухається до проламаного ока підземного переходу. До супермаркету. Там охоронець з профілем хижача раз по раз уриває шматки потріпаної гідності. Ти ставеш пилюною струмком, тебе захопило й понесло на валуни часу. І доки ти рухаєшся, дипломати залишають свої резиденції. Жебраки прокидаються на лавках, бачачи листя каштанів знизу, де кожна жилка проткнута променем.

Потім усе рухається, розкриті від напруги роти, перекошені обличчя – всі поспішають, мов бранці із зали суду, вершити історію. Стогне потяг, тунелі проглинають автомобілі. І все, що тече, розлітається, розпорошується, мов у лихоманці, намагається звільнитися, вирватися й злетіти. Але воля – тільки ілюзія – людський потік є частиною одвічної катастрофи, руйнації, яка ніколи не припиниться.

Здається, тільки один чоловік у місті не поспішає – он він зупинився на розі вулиці, підняв комір чорного пальта, придбаного на барахолці за копійки (так зовсім же нове сукно, гляньте!), потягнув свого воза на проїжджу частину. Віз на гумовому ходу, чоловік без напруги спрямував його і закашлявся. Кашляє він знехотя і неглибоко, мов би авансом, натягаючи на очі шапку. Потім зупинився біля ятки з пиріжками, замовив каву, довго і сумно пив.

Мимо плыв людський потік, до якого він звик, який був частиною його життя. Чоловік існував поруч, окремо, наче дротинка, що потрапила в колесо і не може виломитись. У нього темна шкіра від народження, мов дубова кора. Смужка губів і далекі глибокі зернини очей.

Він якусь мить дивився, прижмурившись, на людей, а потім звернув у провулок. Там його вже чекали. «Беру сміття від життя всього за п'ятірку!» – звично вигукнув. Багато містян лінуються вставати вдосвіта, аби здати непотріб на машину. А тут цей чоловік зі своїм візком – і начальству вигідно, і йому копійка. Пакети укладав на возика, ховав гроші в кишеню й мовчки рухався. Ніхто не знав, як його звати, скільки йому років. Кожен звів свою кабіну виживання. І в тій кабіні місце тільки для одного.

А людський потік, мов явір, що десь може сховатися в підземці, а потім знову виповзає і суне – валун, стихія, землетрус.

Сміттяр любив цю вулицю, яка простягалася на кілька кварталів. Він працював мовчки і без метушливості. Траплялося, що хтось забував дати грошину, та він тягнув далі, ривками, сховавши обличчя в комір сірого закошланого светра. Візок стає вищий, кишеня помітно відстовбурчується. Ось уже його не видно за візком, де копиця сміття в чорних пакетах, які розвіваються на вітрі, мов траурні прапори. Тепер залишилося доправити до місто. Та в нього нічого не написано на обличчі. Він іде на узбіччі. І живе на узбіччі (в си-

ку. Може запалити сірничок і дивитися, куди нахилиється вогник. Якщо до неї, зрадіє і засміється: ура, ура, все добре! Він замилується нею здалеку, на вигляд вона ще зовсім маленька. Рудий хвостик волосся наполе вітер. Від неї завжди пахне чимось горілим, наче куховарить цілий день. Потім ти хенько погукляє:

– Панночко, можна вас? На одну хвилину!

– Тільки на одну! – строго скаже дитина.

– Ось. Гостинчика приніс.

– Та навіщо ви? Я ж не маленька, – схитне плечима.

– Візьми, візьми.

– Дякую. Тітка Марка розіллється, як узнає.

– Не бійся. Я з нею поговорю.

По тому дівчинка повернеться на ганок, а він залишиться стояти за огорожею. Вулицею повзтиме той же потік, та ж явір, з надірваним хвостом: напружені обличчя, перекошені від напруги роти. Всі поспішають, немов хочуть видертися на волю. А де та воля? Її просто не існує. Людина застряла в обов'язках, вона ніколи звідти не виреветься.

Дитина візьме велике відро з лушпайками і, перегнувшись, понесе за сарай, а в нього всередині заскімлить і заголосить стареча самотність.

Мабуть, на неї там гримають, а може б'ють. Знехотя покашляє, натягне на лоба шапку. Сховає корувате обличчя і піде собі вулицею, де каштанове листя вибивається з-під снігу, наче задубілі зимові птахи.

Але сьогодні сміттяр не поспішає додому, заходить до двору і кличе господарю. Та довго не йде. Наче стринжена.

Зрештою випалася. Двері просіли, чиргикали і не пропускали її. Але

заглядали гілки дерев, а на підвіконні співали б синички.

Але ж дитина! Він уявив, як мала іде за невідомими людьми, широкі чобітки лякають по ногах, сідає в невідому машину. І як спустіє те крильце, на якому вона сидить. Де тоді її шукати?

Без цієї дівчинки, що пролісково дивилася в очі, все навколо втрачало смисл.

Він сховав гроші під куртку, пішов до хатини в провулку, довго і настирливо стукав. Тітка рвонула гроші у нього з руки, там було більше, ніж домовлено. Сміттяр віддав, не торкаючись до купюр, наче боявся чимось заразитися.

Дівчинка вийшла в старенькому пальті й чобітках на босу ногу. Сміттяр спитав про документи.

– Та є вони десь, треба шукати, – відмахнулася тітка. – Забереш пізніше.

По дорозі купив дитині пиріжка і чаю. Її ручка лежала в його руці, мов опалий вербовий листок. Вони прийшли до підвалу, біля дверей стояв товстий сірий пеньок. Він уособлював дім. Дитина сіла на пеньок, запалила сірничок і запитала:

– Це твоє?

– Ні, це нічийне. Просто так стоїть. Колись було дерево.

– А можна... хай воно буде наше?

– Чого ж ні. Наше... хай буде.

Сірничок нахилився вогником до неї. Вона зраділа і засміялася.

Потім постелив їй на дивані.

– Нічого, – сказав він малій, – ми ще заробимо грошей. Тато заробить. Можна перейти на дві ходки в день. Ти не голодуватимеш. І купимо кімнату. Нам край потрібна кімната, бо тебе можуть забрати.

Дівчинка прокинулася від того, що смужка світла проникла крізь дверну щілину. Подумала: «Битиме, я

Так минали роки. Сміттяр працював, як стоїлий, ночами вивозив непотріб із кафе й ресторанів, з багатих дворів. Чистив туалети, комини й димоходи. І скрізь його супроводжувало тихе і настирливе: «Тату». Вечорами вони рахували гроші, уявляли, які в них будуть вікна і який балкон.

– А ми поставимо на вікнах герань? А як же пеньок без нас тут буде?

Вогник незмінно схилявся до неї.

А потім несподівано одного разу сміттяр повернувся додому з Маркою. Це було пізнього вечора. Тітка постаріла, була беззуба, розпатлана в блискучих спортивних, які весь час зсувалися і оголювали її плоскі сідниці.

– Малій, не злись. Людина випила і впала на сніг. Не лишати ж її там, – пробурмотів примирливо.

– Що їй постелити? Нема ж нічого.

– А старі куртки? Мої пальта постели їй.

Вранці дівчинка пішла до школи. Рептілія вулиці біла хвостом, ледве стримувала пустого живота, пропускаячи її вперед.

А коли повернулася, бровата все так же лежала на пальтах. Скуйовджене волосся не прикривало худі плечі. На столі було повно пляшок з-під пива й вина. Сміттяр спав, упавши головою в киліку. Дівчина хотіла їсти, хотіла сісти за уроки, але місця для неї не залишилося. Вона притулилася на пеньку, запалила сірничок, але вогник погас.

Тоді вона вперше пішла з дому. Вперше ревіла в чужому будинку за сходами. Її ніхто не чув, у відчай дряпала нігтями стіни. Розмазувала сльози по обличчю. А вранці повернулася до підвалу, кинула портфель. Вийшла у двір і через силу потягла візок: «Беру сміття від життя всього за п'ятірку!» – гукнула.

Рептілія-натовп зупинилася, обвила її хвостом, готова придушити. Дівчинка мовчки котила. Рептілія посмикалася і дала їй дорогу.

Сміттяр наздогнав дитину за рогом і змусив повернутися додому. Він стояв без шапки, у брудному плащі, розкошаний. Як поденник смерті, дивився на неї таким чином. Але в очах її зблиснула радість. Крихіткі зародки шляхетності не давали їй підстрибом кинути додому. Вона тріпнула рудим хвостиком, що розсипалася на плечах, пішла з піднятою головою.

Тітка пила пиво і курила в брудній білизні. Підвал нагадував завалище.

– Ти ще тут? Хоч би підмела, сміття он повно, – мовила дівчина.

– Секс з роботою несумісний, – реготнула тітка.

Щось подібне до усмішки скривило її рот, мов наповнений глиною. Враз зі злом додала:

– Ти моя, в мене під опікою. Не просторікуй тут! Ану мотай по півлітру. Притьем!

Дівчинка стояла біля входу. Вогник горів від неї.

Коли принесла самогон, тітка хрюпіла, відвернувшись до стіни.

Дівчина кинула їй пляшку. Марка скрикнула, брови метнулися, мов хотіли одірватися. Але знов заснула. Мала у відчай чиркала сірниками, все чекала, що вогник нахилиться до неї. І раптом язичок сірника зачепився за стару газету й ожив. Перекинувся на ліжку, на стіл. Уродилися люди, що танцювали і вистрибували, мов божевільні.

Злякалася, вискочила з підвалу. За мить уже летіла кривою вулицею. Рептілія натовпу десь позаду горлала, біла хвостом, дихала вогнем, ревіла про допомогу.

Мала спотикалася, тремтіла і схлипувала. Із-за рогу показався згорблений сміттяр зі своїм візком. Він ледве волочив ноги.

За ним понуро брели ліхтарі й каштани. Як на похороні.

## Любов ПОНОМАРЕНКО

# Дочка сміттяра

рому підвалі хрущовського будинку, де на стінах візерунки загиблих мух та сирості). Коли він виверне оцей непотріб, там є горбок, звідти легко перекидати, коли притарабанить додому візок, коли зрештою зайде в помешкання і відміє руки в старому алюмінієвому тазу, скине дрантя, що вже не гріє, а немов би холодитиме його тіло, упаде на кривий диван, обіпертий об стіну. (Змалку за ним ув'язалися злидні і він не міг від них відчепитися. Старша сестра щосуботи намащувала йому голову гасом, шкіру пекло, як у душогубці, але воші не виводилися. Потім він виїхав із міста, служив на флоті, ходив на рибальському судні в море. Вісімсот рублів спустив у вагоні-ресторані по дорозі додому. У цього мовчуна бували напади доброти, він підбирав поранених голубів, приносив додому. Жінки жаліли його, але він не вмів жити по-людськи. Помешкання його нагадувало сарай, а одяг був, як у бездомного.)

... Сміттяр упаде на кривий диван і порине в інший світ. Він уявить, як одягне сірий костюм і сіру кепку, як натре черевки до дзеркального блиску, як вийде на сусідній квартал з яскравими вивісками «Живе пиво», «Пельменна», «Золото», як по дорозі купить шоколадку з лісовими горіхами. А потім здалеку побачить будинок з поваленою огорожею. (Тут ще лишилися такі хати, які мають знести, але чомусь не зносять.)

Там на дощатому ганочку може сидіти дівчина: проліскові очі на півсвіті. Він зроду не бачив таких очей. Дитина чистить картоплю або перебирає квасолю чи греч-

вона з люттю штурхнула їх, брови, як вуса, підскочили вгору.

– Пробачте, пані, хотів би вас попросити...

Жінка глянула на нього, мов на мікроб, і присвиснула. Сміттяр замовк, ніби проковтнув гудзика.

– Що попросити? – на пустому обличчі повисла байдужість.

– Попросити дозволу відвідувати дитину, дівчинку, яка у вас живе.

Марка якийсь час дивилася на нього, мов на божевільного. Зрештою розреготалася:

– Ти педик чи ідіот? – Ржала, як заведена. – Це дитина моєї сестри, розумієш? Я відповідаю за неї. А як сестра приїде?

– У мене померла дочка. Давно, їй було п'ять рочків. Я б хотів просто інколи відвідувати цю малу.

Запала мовчанка.

– Пані, я готовий заплатити за незручність.

Сміттяр понурився й мовчав. Він боявся відмови. Зрештою та реготнула, затрясла усім нутром і видала:

– Десять тисяч. І мала твоя.

Сміттяр застиг на місці вражений. Він боявся поворухнутися, бо не знав, чи вчулося, чи та насправді сказала ціну.

– Надумаєш – приходь.

По тому двері завили, і бровата пішла. Сміттяр заляк, а отямився вже у своєму підвалі, біля кривого ліжка, обіпертого об стіну. За мить він відсунув диван, підняв дві дошки і вийняв згорток. Роками він збирав гроші, гривня до гривні, хотів купити маленьку кімнату у віддаленому районі. Кімнату з вікном, у яку вранці б

проспала». Стала хаотично тягти на себе одяг, щоб бігти на кухню. Але відкинула ковдру і все згадала. Тепер у неї нове життя. Все буде по-новому.

І тут побачила, що сміттяр лежить біля стіни, укрившись дрантям.

– Тату, – тихо сказала, – ти не спиш?

Він не ворухився. Рука його була холодна, як рибина.

– Тату, тату! – заволила дівчина. Почала його смикати за піджак, трясла за плечі. – Тату, вставай!

Вона розридалася, схиливши голову біля нього на подушку. Взяла святешний костюм, поклатала на нього так, як одягла б.

– Ти ж не помереш? Ти не можеш померти, тату! – заголосила.

І тут його повіки здригнулися, він закашлявся і відкрив очі. У підвалі вже розвиднилось від смужки світла.

– Таке вигадає. На роботу он пора.

Сльоза прокотилася рівчаком від ока до підборіддя, загубилася в щетині. Сміттяр відкинув ганчір'я, що правило за ковдру, легко скочив, одягнувшись.

– Будь удома, замкнися.

Біля дверей підвалу, мов зім'ятий комір, чатував пеньок. Дівчинка заходилася прибирати, співала і сміялася. На пеньку кришила, мила і чистила. Знайшла пакет вермішелі, зробила салат з огірка й цибулини.

На осінь дитина пішла до школи. Частенько обоє сиділи на пеньку, і сміттяр розповідав їй казку про циклопа, вчив таблички множення.

– Без таблички навіть виручку не порухаєш, малій. Он що.



## Світлана КОРОБОВА

Народилася і мешкає у Прилуках. Закінчила Ніжинський педагогічний інститут, працювала в гімназії № 1 учителькою зарубіжної літератури. Авторка 15 поетичних збірок, з них 5 – для дітей. Кваліфіковано займається дизайном, моделюванням, пошиттям одягу, виготовленням аксесуарів.



## Як жаль...

От і каштани відцвіли,  
Але свічки в руках тримають.  
Ще вчора юними були...  
Так, час не ходить – він літає.

Це нам здається, що іде  
І буде тупати так вічно.  
Але ніде нема, ніде  
Недогораючої свічки.

Усе в житті, неначе віск:  
Тихенько плавиться, стікає.  
Он день лиш тільки народивсь,  
А вже (як сумно!) догорає.

На вогник дня цього дивлюсь  
Із жалем, що і він згасає...  
Навіщо я на себе злюсь  
Й бурчю: «Нічого не встигаю»?

Навіщо? Все, що я роблю,  
Однак колись зі мною щезне.  
Але люблю... Як я люблю  
І ці каштани, і ці весни,

І ці такі короткі дні,  
І ці такі тривожні ночі.  
Тож поки ще горять вогні,  
Я так багато встигнути хочу!

Щоб руки й ноги аж гули  
Від повсякденної роботи...  
Жаль, що каштани відцвіли  
Й що час літає, а не ходить...  
Як жаль...

## Ще не час...

Покрутилися пальці каштанів.  
Перший прояв. Осінній артрит.  
Бачиш, літо прощається з нами...  
За рудою плямистістю віт,

За потухлою зіркою мальви,  
В облісній, пожухлій траві  
Заховалася тінь від печалі.  
Люди кажуть: вона в голові,

І що ми оцю тінь оживляєм.  
Може й осінь залежить від нас?  
Тож іду і печалі співаю:  
«Ще не час. Ще не час. Ще не час»...

## Інша путь

Ще по-літньому все навкруги зеленіє,  
Але вкраплює осінь свої кольори...  
Я дивлюсь на дерева, які без надії  
Проглядають з печалі рудої згори,

Лист зелений для них – це минуле, омана...  
Стрілка часу на вістрі посадить усе.  
Отже першими сіли на неї каштани  
– І вже час їхнє листя у вічність несе...

Обіймаюся з журбою, а сонечко світить,  
У човнах золотих ще й хмаринки плывуть  
– Ви куди це? – питаю – У бабине літо  
Значить, думаю я, в небі є інша путь.

## Під осіннім дощем

От уже і дощі завантажила осінь,  
І життя монітор на печалі завис,  
А я думала літо трояндове й досі,  
Не помітила навіть, як дні відцвілись.

Осіпаються золотом... Я б підібрала,  
Та нічого з опалого вже не зроблю.  
Час колись свій на дріб'язок нащось міняла,  
А тепер поспішаю сказати «люблю»

Кожній миті життя, обійняти секунди,  
Цілувати хвилини іще і іще,  
Бо оцих, саме цих, вже ніколи не буде.  
Я радію життю під осіннім дощем...

## Любов СЕРДУНИЧ



Письменниця, журналістка, дослідниця голодоморів, краєзнавиця. Мешкає в селищі Стара Синява Хмельницької області. Членкиня Національних спілок журналістів, краєзнавців, літературних гуртів, зокрема Хмельницької спілки «Поділля», київського об'єднання «Радосинь». Переможниця ряду всеукраїнських літературних конкурсів у номінаціях «Поезія», «Проза», «Переклади». Понад 40 її віршів стали піснями. Ініціаторка, упорядник і літредатор багатьох збірок. У доробку – 24 книжки: громадянська, інтимна лірика, твори для дітей, дослідження голодоморів, проза, народознавчі сценарії, історія села. Друкувалася у газетах «Свобода» (США), «Слово Просвіти», «Українське слово»; у часописах «Дзвін», «Радосинь», «Німчич», «Вінницький край», наукових збірниках. За вагомий внесок у дослідження голодоморів й активну громадську діяльність нагороджена орденом «За заслуги» III ступеня.

## \*\*\*

Зрадиш рідну мову – маєш збочення.  
Мова батьківська – безцінний дар.  
Кожній мові – ще б своє оточення,  
Де її сприймуть, як рідну дань.

Тож не кукурікай між воронами,  
Не москаль між русів-русичів.  
Ріднослів'я – завжди обороною  
Вороння від темного й сичів.

Бий своєю, коли «ватні» бісяться!  
Між вовків – також не зубоскаль.  
Знай, пред ким метати можна бісером.  
Й покажи принади і оскаль!

## Ув осінь

Мене не лякають лосі.  
Грибів не збирала зроду.  
В діброву іду – по осінь,  
По тишу її і вроду.

Десь ахнула квіт-росичка,  
Моргнула вічком зеленим.  
Мене наздогнала мжичка  
Й підставила крону клена,

Аби я не змокла: в осінь  
Буває тепла замало...  
Співають в ожині оси.  
Мене вони вколосали...

І проситься верес в руки,  
Цілющі зілля – у сіни.  
А я повні вуха згуків  
Несу – таїну осінню.

...Та холодно в ноги босі...  
І чом'як тривожно щастю?  
Із осіни йду – ув осінь:  
Цього разу – в осінь власну...

## В екстазі

Ми заплутались  
У зелених льолях дерев,  
Заблукали у морі трав,  
Океани квітів.  
Нас обох це буяння краси  
У полон бере.  
Й ні на йоту не хочеться  
З того полону вийти.

Це – блаженство:  
Побути первісними, хоч на мить.  
Це – природно:  
Разом із Природою бути в танці.  
Я – хвилюю тебе, ти – мене...  
Й на тих хвилях ми  
Заблукали у дико-солодкому  
Душ екстазі.

## Наталка ФУРСА



Письменниця, журналістка, чий життєвий шлях пов'язаний і з Чернігівщиною. Зараз мешкає у містечку Ромодан на Полтавщині. Вірші Наталки Фурси не раз друкувалися в нашій газеті, а також в газеті «Світ-інфо». У Львові у видавництві «Старого Лева» вийшла чергова, десята поетична книжка авторки – «Вернигора», представлення якої вже пройшло у Полтаві, Києві і Львові.

## \*\*\*

Я озирюся рідше й рідше.  
Ягоди в зборі. Стрічають вірші.  
Кажуть: отруйні були смачні.  
А не отруйні – склювали птахи.  
Бачиш, літають хмарки над дахом:  
сіють дощі із прожитих днів?

Хай уже висіють. Не насіння ж!  
Власне, для того й сльота осіння –  
змити сезон і його сліди.  
Потім вдягати в крижану сорочку  
все, що змириться зимі не схоче  
й хоче зостатися молодим.

Смішно, їй-богу. Оте, позаду,  
знає – єдино – минулу правду.  
Правду, що стала брехнею вже.  
А як не стала – то там лишилась.  
В сіні вже струхлому – гострим шилом.  
Шилом, що сіно те стереже.

Просто, насправді все дуже просто:  
входиш у час – як в світлицю – гостем.  
Гостем виходиш – і далі йдеш.  
Я озирюся рідше й рідше –

бо шепотять мені стрічні вірші  
вічні закони додання меж.

2021 р.

## \*\*\*

Ця воля, більше схожа на полон,  
ця клітка, що розчакнута, як схрон  
скарбіє, що вже давно здаються  
мертвими...  
І мучиш вересневий саксофон  
застудним горлом і губами шерхлими.

Скриплять вітри засувами... іржа  
на пальцях осідає, на ножах,  
що блискають усе грізніше до вечора.  
І мучить жаль... але його не жаль,  
як шкіри, що засмагою облечена.

Бо не болить. Їй-богу, це не біль!  
Це просто неба пальці голубі  
змикаються на горлі й тиснуть  
кнопочки –  
по черзі... по мені... і по тобі...  
ізраночку й аж поки стане поночі.

## Микола БУДЛЯНСЬКИЙ

Відомий чернігівський поет, журналіст, публіцист. Автор багатьох поетичних і краєзнавчих книжок. Не раз друкувався в нашій газеті.



## Дві дороги

Її – нема, вона – минуле,  
Що й досі спати не дає.  
Усе не так, лиш так зозуля  
Вночі із пам'яті кує.

Роки – не птахи, не вертають,  
Спинити хочу – не спиню.  
Колі коханих забувають,  
Душа лишається вогню.

Хоч день іще, як лід прозорий,  
Та і холодний, наче лід.  
Комусь вишнево квітнуть зорі,  
А хтось стоптав вишневий цвіт.

Не знаю я, коли зустріну,  
Та чи й зустріну? Доля зла.  
Хоча б хоч раз майнула тінню  
Моя сімнадцята весна.

Під небом синім, наче око,  
І в темнім царстві тишини,  
Де б'є життя, й де вічний спокій, –  
Не буде спокою мені.

Завечоріло. Місяць строгий  
Знов крутить вуса, як козак.  
Десь ходять світом дві дороги  
І не зустрінуться ніяк.

## Пізня ожина

Відспівали мої солов'ї,  
Відлюбили жінки іскристі.  
І палкі почуття мої  
Всі розсипалися намистою

По літах, по ночах і снах,  
По стежках, по дорогах, росах...  
Тільки та, яку звав Весна  
Невідквітла в мені і досі.

То зорею, бува, зійде,  
То промінчиком зблисне в шибці.  
Зізнаюся вночі і вдень  
У коханні цій вічній Жінці.

І щасливим вертаюся в юнь,  
Де усе непорочно-чисте.  
Слова бігли по хвилях струн  
І в'язалися у намисто.

Ось розсипалось вщерть воно,  
Солов'їна спіткнулась пісня.  
Але бродить іще вином  
В моїм серці ожина пізня.

Не одцвів і не одцвіту  
На дорогах падін'я і звершень,  
Доки Жінку кохаю ту  
На імення Коханья Перше.

2002 р.

22.09.2023 р.

2023 р.

## Тетяна ШЕВЧЕНКО



Педагог з Прилук. Її вірші друкувалися в нашій газеті, а також в газеті «Світ-інфо». Щойно видала книгу поезій «Стежина барвінкова».

## \*\*\*

Все, що ти любиш, –  
морів незбагненність,  
неба безкрайність, поезій блакить,  
року сталевого міць і шаленість,  
трепетність пісні, що в серці бринить,

квітів граційність і затишність кави,  
ручок дитячих спокійне тепло,  
Києва блиск на горах величавих –  
все, що з дитинства на душу лягло,

есе найрідніше, близьке, найдорожче  
цезнутти може в одну лише мить...  
Боже, храни тих, хто став на сторожі,  
тих, що готові твої світ захистити!

Глянь – у жовтні розквітли каштани!  
Так тендітно суцвіття яснять!  
Сонце щедро сипнуло омани –  
де їм, бідним, про те було знати.

Доць і вітер тепер позбивають  
мрій рожевих і білих хмаркі,  
наче пізно любов потріпають  
завидуці і злі язички.

Затихає етюд елегантний,  
заблудився туман в спорихах...  
І такий вже той цвіт безнадійний,  
що аж терпне невбрана душа.

01.10.2023

07.10.2023

09.10.2023

Аж поки воля, схожа на полон,  
аж поки клітка, що була за схрон,  
позбудуться своїх подоб – і збудуться,  
і викашляє осінь саксофон,  
і сніжний блюз покотиться по вулиці.

## 3 книжки «Без сорочки» (2022 р.)

Після різкого спалаху темін  
іще темніша.  
Щойно звикають очі –  
блимає світлячок.

Спогади, гетьте в прірву,  
досить із мене й вірша –  
гострого, як тернина в мохові балачок.

Пам'яте, стань лічивою,  
не розгортай сувої:  
есе, що було й не згибло –  
мучить нові слова.  
Спомини, йдїть, потріскуйте хмизом,  
сухою хвоею...  
та не рубіть на ватри кіущі і дерева!

Хай у лісах минулого – ані возно,  
ні вітру.

Ліпше не озиратися –  
дух не устереже!  
Заадки мої, не кидайте жар на живе  
і цвітне –  
доста й того, що спалено,  
доста й того, що вже...

Сни мої, нащо ловитесь  
в мокре сильце із літер?  
Літери, нащо ловите й те, що чуже...  
Чуже?

2020, ред. 26. 09. 2023 р.

## Чернігів. Болдині гори\*

Княжі коні іржуть і ридає жона,  
їй судилось лягти поруч  
з воїном-мужем  
В Безіменнім кургані. Довкола весна.  
Зеленіють дуби, молоді ще і дужі.

Мов дружинники князя,  
півколою стоять  
На високій горі над Десною-рікою.  
А вітри, наче стріли, летять і дзвенять,  
Де добро знов зі злом  
ізішлись у двобой.

Як на Болдину гору піднявся  
Святослав,  
То покликав ченця: «Дам у поміч я воїв,  
Та в горі цій, крім келій,  
і церкву постав.

Чим ми гірші за Київ,  
наш старче Антоній!»

Освятитись місця.  
Виріс ще й монастир.  
Після битв і кургани росли між дубами.  
Та прийшла татарва.  
Закрутивсь часу вир  
І заплакало небо дощами-громами.

На Болдину гору іду між віків,  
Між хрестів і курганів,  
і стежечок ребер...  
На горі уже правнуки давніх дубів,  
Як і предки, тримають  
чернігівське небо.

\* «Болд» з давньоруської – «дуб»

Я могла б закохатись у вигин  
твого підборіддя,  
У чорнослив очей, в кучеряві  
хмарки над чолом.  
Я могла б полюбити за слів  
неймовірно суцвіття,  
Що звучали ночами у мене  
під темним вікном.

Закрутило б кохання мене,  
як ту тріску у вирі,  
Понесло б по камінню, ударило зверху  
веспом!  
Колотило б, трясло, розкидало листи  
по квартирі,  
Заливало б по вінця солодким  
іерстим вином...

О, цей спосіб умовний!  
Яке філігранне мистецтво –  
Уявити собі ейфорію від тих почуттів.  
Та стервозна реальність сипне  
не трояндами – перцем.  
І залишить на пам'ять лиш складку  
скептичну між брів.



## «Привид замку Моррісвіль» та інші дотепні чеські кінопародії

Фільми Чехословаччини, ще не розділеної в подальшому на Чехію і Словаччину, в комуністичні часи були дуже популярні в Радянському Союзі. Як і фільми Польщі, Болгарії та ряду інших соціалістичних країн.

Чехословацька кіностудія «Баррандов» продукувала фільми доволі високого художнього рівня і різних жанрів. У середині 60-х, а потім і у 70-ті студія зняла кілька чудових кінопародій на західні детективи. Самі по собі детективи, як і пародії, – поширені і непогані жанри в кіно. І ці пародії були зняті без якогось висміювання детективного жанру, популярного і в самій Чехословаччині. Просто було створено дуже смішні, дотепні пародії водночас у жанрах і детективу, і комедії.

Фільми ці вийшли в такій послідовності: «Лимонадний Джо» (1964), «Привид замку Моррісвіль» (1966), «Адела ще не вечеряла» (1977).

Найбільш популярним у глядачів усі ці десятиліття і по сьогодні є фільм «Привид замку Моррісвіль». Хоч і два інші заслуговують на увагу.

Фільм «Привид замку Моррісвіль» зняв режисер Боржимой Земан, за сценарієм, який написали він і Франтішек Влчек.

...В оперному театрі йде вистава «Кармен» Жоржа Бізе. Музикант симфонічного оркестру пан Еміль, який грає на ударних інструментах, сидить в останньому ряду оркестру, нишком, прямо під час вистави читає покладений на попітр англійський детективний роман «Привид замку Моррісвіль». Захопився настільки, що уявив себе головним героєм книги лордом Моррісом Ганнібалом. І основна дія фільму, що інколи переривається картинкою з оперної вистави, – це екранізація роману.

...Молодий і вже відомий репортер Алан Пінкертон (натяк на знамените детективне агентство Пінкертон в США) отримує завдання свого журналу побувати



на весіллі сера Ганнібала і Кларенса Гамільтона. На цій нічній церемонії в замку він зустрічає давнього знайомого, інспектора Скотланд-Ярду Брембі, котрий прибув задля безпеки власника замку. Як виявилось, не випадково. Давній знайомий Кларенс, котрий навіть сфальсифікував свідчення про шлюб з нею, ватажок грабіжників, аферист Мануель Діаз, котрий щойно втік з тюрми, планує вбити лорда. Тоді все його багатство перейде до молодої удови, а Діаз, як начебто її «чоловік», заволодіє всім.

Далі йде серія карколомних пригод в загадковому замку, замахів на сера Морріса. Брембі прагне зловити Діаза. Але ще більший хист детектива виявляє журналіст Алан. На контрасті з ним детектив Брембі постійно потрапляє в комічні ситуації. Настає благополуччя на розв'язку. Діаз втік, сер Морріс живий-здоровий і несподівано дізнається, що Алан – його син.

Роль Алана грає Віт Ольмер. Леді Кларенс – Квета Фіалова, котра зіграла у всіх трьох названих тут кінопародіях. Інші головні ролі грають: сер Морріс і музикант – Олдржих Новий, Брембі – Ярослав Марван.

Більшість акторів фільму прожили довге і насичене творче життя, і в соціалістичній Чехословаччині, і в посткомуністичній, уже розділеній на дві незалежні

держави. Так Квета Фіалова померла у 2017 році, у віці 88 років. Карел Фіала, що зіграв головну роль у фільмі «Лимонадний Джо», до речі, не лише кіноактор, а й оперний співак, помер у 2020 році у віці 95 років.

Окремо варто сказати про виконавця ролі спиртного і по своєму симпатичного афериста Діаза. Це популярний чехословацький співак, але також і актор Вольдемар Матушка. Про нього тут окрема публікація.

Дотепно знятий і фільм «Лимонадний Джо». Це пародія на американські ковбойські фільми, вес-

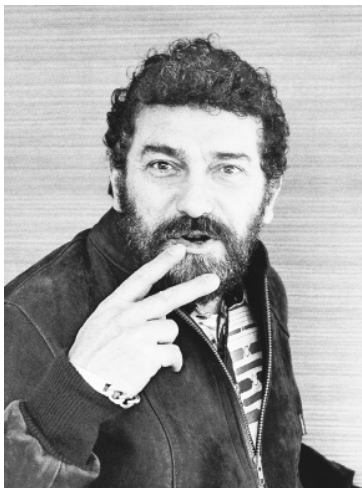


терни. Дія відбувається в США у 19 столітті, на Дикому Заході, як це називають.

Фільм «Адела ще не вечеряла» – весела пародія також на американські і європейські бойовики. Знаменитий детектив Пінкертон приїздить у Чехію, щоб розслідувати загадкові злочини.

Ці фільми, особливо винесений у заголовок публікації, по сьогодні популярні у глядачів. Їх легко знайдете в Ютубі.

## Вальдемар Матушка



**Вальдемар Матушка** (02.07.1932, Кошиці, Словаччина – 30.05.2009, Маямі, Флорида, США) – один з найпопулярніших співаків Чехословаччини 1960 – 1970-х років. Двічі (у 1962 і 1967 рр.) посідав перші місця в щорічному національно-

му музичному конкурсі «Золотий соловей».

Народився в сім'ї солістки Віденського театру оперети Віти Малинової. Дитинство провів у Празі, жив у Німеччині. Прекрасний музикант, грав на гітарі, банджо. Пісенний дебют Матушки відбувся в 1957 році. Отримав велику популярність, завдяки тому, що одним з перших на чеській естраді став виконувати пісні в стилі кантрі.

З 1961 року – актор театру «Семафор». Виступав також у празькому театрі «Рококо».

З успіхом виступав на естраді в дуетах зі співаками Карелом Штедрим, Євою Піларовою, Геленою Вондрачковою, Їржі Сухим, Їткою Зеленковою, Карелом Готтом.

У 1976 році одружився зі співачкою Ольгою Блеховою, співпрацював з групою «Kamarádi táborových ohňů». Гастролював за кордоном.

У кращі роки своєї творчості Вальдемар Матушка був єдиним справжнім і гідним конкурентом Карела Готта на чеській музичній сцені.

1986 року один з найпопулярніших артистів Чехословаччини емігрував до США. Комуністична влада ЧССР зробила все, щоб ім'я і всі його пісні зникли з ефіру, ім'я співака було виключено з фільмів, у яких він знімався і співав пісні. Матушці було заборонено виступати з концертами в Чехословаччині.

Але з 1989 року він почав з'являтися на телебаченні, виступати на естраді.

Прах співака був перевезений до Чехії і похований в Празі на Вишеградському цвинтарі.

Перший альбом випустив у 1965 році. Дискографія Вальдемара Матушки складається з 50 альбомів, останній з яких вийшов у 2007 році.

## «Гранд-отель»: грандіозний іспанський серіал

**По Першому національному каналу українського телебачення кілька років тому було показано популярний іспанський серіал – історичний детектив «Гранд-отель».**

...Іспанія, 1905 рік. У шикарний приморський «Гранд-отель» влаштовується працювати офіціантом молодий хлопець Хуліо Ольмедо. Насправді він прагне розслідувати таємниче зникнення в готелі своєї сестри. Хлопець знайомиться з донькою господині готелю доньї Тереси Аларкон – Аліцією. Між молодими людьми спалахує велике кохання. Навіть попри те, що її мати з меркантильних міркувань видає доньку за амбітного дона Дієго, як виявилось, справжнього злочинця, котрий колись убив першу дружину. Справа ускладнюється й тим, що Аліція також прагне з'ясувати обставини загадкової смерті свого батька рік тому, власника готелю, небезпідставно підозрюючи також його вбивство.

Стається ціла серія загадкових убивств. А в заплутаному й загадковому минулому багатьох персонажів, насамперед з родини Аларконів, криється чимало темних плям.



Кончіта Веласко та Адріана Осорес

Серіал «Гранд-отель» зняла іспанська компанія «Vambú Producciones». Уперше він був показаний в Іспанії на телеканалі «Antena 3» 2011 року, причому з величезним успіхом. Відтоді триумфально крокує екранами світу. І ось пройшла прем'єра в Україні.

Зйомки серіалу проходили на іспанському півострові Ла-Магдалена, в місті Сантандер, а в якості «Гранд-отелю» для зйо-

мок слугував королівський палац Ла-Магдалена, літня резиденція короля Іспанії Альфонсо XIII.

Успіху серіалу сприяли захопливий детективний сюжет, точне відтворення історичних реалій Іспанії початку XX століття, чудовий підбір акторів та їх гра, хвилююча музика.

Головні ролі Аліції і Хуліо зіграли молоді, але вже дуже популярні актори Амайя Саламанка та Йон Гонсалес. Під час зйомок їм було по 25 років.

Роль власниці отелю, підступної Тереси Аларкон грає популярна актриса Адріана Осорес, якій під час зйомок було 52 роки.

Одну з головних ролей – домоправительки Анхели Салінас – грає Кончіта Веласко, популярна іспанська актриса, співачка, телеведуча. У період зйомок вона мала 72 роки, але, як завжди, блискуче впоралася з роллю.

Отже, черговий зарубіжний детектив. До цього можна додати, що канал «1+1» кілька разів демонстрував кіноопею Туреччини «Величне століття. Роксолана». По інших каналах транслюють детективні серіали «Розслідування Мердока», «Пуаро Агати Крісті». Усе це детективи, зняті за класикою жанру, на відміну від

багатьох низькопробних підробок. Однак усі згадані історичні, соціально-психологічні драми – зарубіжні. Прикро, що так мало подібних фільмів наших, українських, хоч наша історія дає стільки захопливих сюжетів. Картини ж можна полічити на пальцях. Для прикладу, можна загадати зняті майже 30 років тому ре-

жисером Олегом Біймою багато-серійні фільми «Пастка» і «Злочин з багатьма невідомими» – це екранізація романів Івана Франка «Перехресні стежки» й «Основи суспільності». Чудові екранізації, за участю таких прекрасних акторів, як Богдан Ступка, Анатолій Хостіков, Ольга Сумська, Зінаїда Дехтярьова, Олексій Богданович, Наталія Сумська. Де ж нові подібні фільми?



Йон Гонсалес та Амайя Саламанка

Сторінку підготував Петро АНТОНЕНКО



## Золотий фонд української естради

Наша газета веде цей просвітницький проект, матеріали для якого беруться з однойменного сайту, його адреса: <http://www.uaestrada.org/>



Народився 17 червня 1953 р. в с. Порубне, нині Терембече, Глибочького району Чернівецької області, співак, композитор. Народний артист України. Справжнє ім'я та по батькові — Іван Васильович.

Народився в багатодітній сім'ї. У 1972 р. був призваний до армії. Під час служби їздив із концертами по військових частинах. Став лауреатом Конкурсу військової пісні.

На професійну естраду Іво Бобул вийшов у 1979 р. — був запрошений композитором В.

Громцевим у ВІА «Море» Кримської державної філармонії (до того він навчався в Чернівецькому музичилищі). За рік повернувся на рідну Буковину — в Чернівецькій філармонії співав з ВІА «Черемош», потім перейшов у «Живу воду». В 1983 році новий керівник філармонії Левко Дутковський зацікавився співаком і написав для нього цикл пісень («Зоряна ніч», «Якщо любиш, кохай», «Я побачив гори», «Краю мій, край»), які були випущені студією грамзапису «Мелодія». У 1988 році його перевели в Тернопільську філармонію, у ВІА «Віватон». До всеукраїнського слухача він повернувся в 1990 році з найвідомішою із своїх пісень «На Україну повернись» Остапа Гавриша. На Бобула звернув увагу московський композитор, автор популярних українських пісень Олександр Морозов і запросив у свій музичний центр, що тоді знаходився в Черкасах. Пісні «Старе джерело», «Душі криниця», «Голуба вода», «Місячне колесо» вивели Іво Бобула в лідери української естради. В 1991

## Іво Бобул

році Іво повернувся до Чернівців і почав співати в парі з Лілією Сандулесою: «Берег любові», «А липи цвітуть», «Пломінь мого серця». Протягом 10-ти років це був чудовий творчий і сімейний дует. В 1992 році Бобул з дружиною перебрався під дах київського театру «Етюд». Щоправда співали вони тоді частіше в Америці, ніж вдома, в Україні. Від 1997 — соліст Чернівецької обласної філармонії. В 1995-му Іво Бобулу присвоєно звання Заслуженого артиста України, а на початку 1998 року він став Народним артистом. До 50-ти річчя співака було видано одразу чотири компакт-диски: «Емігрантка», «Тополина любов», «Небеса очей твоїх», «Золота колекція».

Іво Бобул брав участь у багатьох всеукраїнських та міжнародних пісенних конкурсах та фестивалях.

Має багато нагород, серед них — орден Ярослава Мудрого V ступеня.

Творчий шлях співака не був усіяний квітами, але, незважаючи ні на що, він не зрадив ні собі,

ні пісні. І пісня віддячила співаку народною любов'ю. Співак продовжує свій творчий шлях концертною діяльністю, розширює репертуар новими піснями та проектами.

Ще деякі пісні з репертуару Іво Бобула, крім згаданих:

*А вже осінь прийшла у мій сад* (В. Домшинський — В. Крищенко);  
*Бережи любов* (П. Дворський — М. Бакай);

*Болить душа* (О. Гавриш — В. Крищенко);

*В тебе віримо ми, Україно* (І. Бобул — В. Крищенко);

*Горить горобина* (О. Злотник — М. Мельников);

*Жовтий лист* (М. Гаденко);

*Зупинись щастя мить* (М. Гаденко);

*Листопад* (І. Бобул — Л. Вишинська);

*Моя любов, моя журба* (О. Гавриш — С. Галябарда);

*Небеса очей твоїх* (І. Поклад — М. Ткач);

*Спалені мости* (О. Злотник — Ю. Рибчинський);

*Ти зірй мене* (І. Бобул — В. Крищенко).



Родом Микола Володимирович Луків із села Куманівців, що розкинулося на межі Вінниччини і Хмельниччини. Народився 6 січня 1949 року. Батько — фронтовик, який пройшов війну

від першого до останнього дня, мати, Антоніна Семенівна, була неписьменною, але Шевченків «Кобзар» знала напам'ять. Гарно вишивала, мала тонку, чутливу до краси душу, і, певне, поетичний хист у сина — від неї.

Після школи майбутній поет у 1968 році закінчив Немирівське педагогічне училище імені Марка Вовчка, а в 1973 року — факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Шевченка і пішов працювати завідувачим відділом поезії письменницької газети «Літературна Україна».

Пісні, написані на його слова, звучать не тільки по всій Украї-

ні, їх можна почути скрізь, де живуть наші земляки, — від країн слов'янського світу до Канади, США й Австралії.

Творчість поета відзначено престижними міжнародними та всеукраїнськими преміями. Він Заслужений діяч мистецтв України, академік Української екологічної академії наук, понад двадцять років очолює всеукраїнський літературно-художній та суспільно-політичний журнал «Дніпро».

Автор двох десятків поетичних збірок.

Деякі пісні на слова Миколи Луківа (вказано авторів музики):

*Не моя вина* (І. Яснюк);

*Поетова коханка* (А. Горчинський);

*Половина саду квітне* (О. Морозов);

*Прийжджайте частіше додому* (А. Горчинський);

*Росте черешня в мамі на горі* (А. Горчинський);

*Таку тебе запам'ятав* (П. Нечіпорук);

*У село до батька і до мамі* (А. Пашкевич);

*У храмі любові* (О. Марцинківський);

*Щоб не бути самотнім* (А. Кобзар);

*Щоночі сад приходять до вікна* (П. Дворський)

## Микола Луків

## Наші чарівні пісні

## Два кольори

Музика: Олександр Білаш  
Вірші: Дмитро Павличко

Як я малим збирався навесні  
Іти у світ незаними шляхами,  
Сорочку мати вишила мені  
Червоними і чорними,  
Червоними і чорними нитками.

## Приспів:

Два кольори мої, два кольори —  
Оба на полотні, в душі моїй оба.  
Два кольори мої, два кольори:  
Червоне — то любов, а чорне —  
то журба.

Мене водило в безвісті життя,  
Та я вертався на свої пороги.  
Переплелась, як мамине шиття,  
Щасливі і сумні мої,  
Щасливі і сумні мої дороги.

## Приспів

Мені війнула в очі сивина,  
Та я нічого не везу додому,  
Лиш згорточок старого  
полотна

І вишите моє життя,  
І вишите моє життя на ньому.

## Приспів

## Наречена

Музика: Ігор Поклад  
Вірші: Юрій Рибчинський

Від туману і тополи  
Народився вітер в полі,  
Народився у сорочці голубій.  
Його весна в гори звала,  
Його осінь чарувала,  
А він зиму щирим серцем  
полюбіє.

## Приспів:

Ой, ти русява наречена,  
Сяйво смутку золочене,

Ти прийшла до мене вчора уві сні.  
Наречена, моя Ладо,  
Наречена їде садом  
Опівночі та й на білому коні.

Вітер в зиму закохався,  
Дні і ночі милувався  
І співав лиш їй присвячені пісні.  
І портрет зими натхненно,  
Як художник безіменний,  
Малював щодня на кожному вікні.

## Приспів

Було сніжно на весіллі,  
Та минули ночі білі —  
Народилася метелиця в саду.  
І вже чує батько-вітер,  
Як дочці співає місяць  
І дарує їй обручку золоту.

## Тиша навкруги

Музика та вірші:  
Олександр Богачук

Тиша навкруги,  
Сплять в росі луги.  
Тільки ти і я,  
І ясна зоря.

## Приспів:

Розкажи мені,  
Любиш ти чи ні?  
І в очах сія:  
«Я навкі твоя!»

Скільки я пройшов,  
А тебе знайшов  
У своїх краях,  
Ластівко моя!

## Приспів

Згасла вже зоря,  
Пісня солов'я,  
Лиш любов сія —  
І твоя, й моя.

## Приспів

Передплата на газету  
«Світ-інфо»

Усі поштові відділення й  
листоноші області ведуть  
передплату на Чернігівську  
обласну газету «Світ-інфо».

Передплата йде на будь-який  
термін, починаючи з доставки  
газети читаачам з кожного на-  
ступного місяця. Можна перед-  
платити газету на свою адресу  
або на будь-яку адресу в області.

Передплатна ціна мінімальна:  
16 гривень на місяць.

Передплатний індекс  
«Світ-інфо» — 86514.

## Основні теми газети:

Події в області, Україні і світі.

Політика, соціальні проблеми,  
екологія.

З історії України, СРСР, планети.

Проза і поезія.

Культура, мистецтво, спорт.

Корисні поради. У світі цікавого.

.....  
**Долучайте нових читачів.**  
Прочитавши газету, покажіть  
її друзям, знайомим, колегам,  
запропонуйте також передпла-  
тити.

Засновником і редактором  
газети, як і газети «Струна», є  
Петро Антоненко.

.....  
**«Світ-інфо» — цікава газета  
для кожного з вас!**

Чернігівський  
культурно-мистецький  
центр «Інтермеццо»

14000, м. Чернігів, вул. Шев-  
ченка, 9,  
тел. (063) 236-18-03 [http://  
intermezzo.org.ua](http://intermezzo.org.ua). e-mail:  
[kmc.intermezzo@gmail.com](mailto:kmc.intermezzo@gmail.com)  
ICQ: 605-110-856

Послуги: в продажу книги, музика,  
мистецтво, сувеніри, канцтовари, а  
також туризм, екскурсії, проведен-  
ня презентацій, прес-конференцій,  
творчі зустрічі, кава, зручності.

Чернігівська міська організація  
Суспільної служби Світового  
конгресу українців

Види послуг: соціальний патро-  
наж, видавнича діяльність, сприя-  
ння вихованню дітей, відро-  
дженню духовних і національних  
традицій. Вул. Шевченка, 9.  
Тел. (063) 236-18-03.

НАША ГАЗЕТА —  
НА САЙТІ В ІНТЕРНЕТІ

Еже кілька років існує в Інтернеті  
сайт обласної газети «Світ-інфо».  
На цьому ж сайті розміщуються і всі  
номери нашої газети «Струна». Там ви  
прочитаете і цей, і попередні номери.  
Всі публікації й ілюстрації можете  
легко скопіювати.

Адреса сайту:  
<http://svit11.wordpress.com>.

Газета виходить за сприяння  
Товариства Української Мови (США)  
і Міжнародної Фундації імені Івана  
Багряного (голова ТУМ і Фундації —  
професор Віра Боднарчук, скарбник  
Фундації — Олексій Коновал).